

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Τμήμα Φιλολογίας

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΕΥΝΑΣ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΣΜΟΣ: Η ΣΧΕΣΗ ΤΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΟΝ
ΝΕΟΤΕΡΟ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟ»

ΥΜΝΟΣ - ΡΩΜΑΝΟΥ ΤΟΥ ΜΕΛΩΔΟΥ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ ΚΑΙ ΤΕΤΡΑΗΜΕΡΟΝ ΛΑΖΑΡΟΝ
Από τον κώδικα 213 της Πάτμου φφ 50^v-55

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
Της

Μπομπότση Ντιάνας-Κωνσταντίνας

Διπλωματούχου Τμήματος Βυζαντινών-Νεοελληνικών Σπουδών
του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
(1987)

Επιβλέπων Καθηγητής : Ιωάννης Πολέμης, Καθηγητής
Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Συνεπιβλέποντες : Γεωργία Ξανθάκη Καραμάνου, Ομότιμη Καθηγήτρια
Πανεπιστημίου Πελοποννήσου.

Δήμητρα Μονιού, Διδάκτωρ
Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Σπάρτη, Ιανουάριος 2019

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΥΜΝΟΓΡΑΦΙΑ	3
ΚΟΝΤΑΚΙΟΝ.....	5
ΡΩΜΑΝΟΣ Ο ΜΕΛΩΔΟΣ (6ΟΣ ΑΙ.).....	8
ΑΓΙΟΣ ΛΑΖΑΡΟΣ	12
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ	14
ΔΟΜΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ.....	22
ΝΟΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ.....	24
ΜΕΤΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ.....	44
ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ	46
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	50

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΥΜΝΟΓΡΑΦΙΑ

Οι ιδιαίτερες αυξημένες λατρευτικές ανάγκες της εκκλησιαστικής ζωής, έδωσαν μεγάλη ώθηση στην εκκλησιαστική ποίηση, η οποία κατέχει περίοπτη θέση στο χώρο της Βυζαντινής ποιήσεως εν γένει υπηρετώντας επάξια τους αναγκαίους λειτουργικούς της σκοπούς.

Δεν ακολουθεί αρχαία πρότυπα και έχει έντονα διδακτικό και δογματικό χαρακτήρα, καθώς διδάσκει τα δόγματα της νέας πίστεως συνοπτικά ή εκτεταμένα ακολουθώντας τις κυρίαρχες δογματικές τάσεις.

Τονικά μέτρα χρησιμοποιούσαν οι Εβραίοι και σώζονται ανάλογα κείμενα στην Καινή Διαθήκη. Στην αρχή οι Χριστιανοί χρησιμοποίησαν την ιουδαϊκή ποιητική παράδοση, αλλά σύντομα δημιούργησαν δική τους, αρχικά με απλούστερα κείμενα και μετά με συνθετότερα.

Συνοψίζοντας, η εκκλησιαστική ποίηση χαρακτηρίζεται από λακωνικότητα στις περιγραφές της -καθώς συχνά απαιτείται προσπάθεια για να βρεθούν οι υποκρυπτόμενες ιστορικές και βιογραφικές πληροφορίες- και εκφράζει τη χριστιανική διδασκαλία και όχι τα προσωπικά βιώματα και τις απόψεις των δημιουργών της. Παράκμασε από τον 11^ο αιώνα, όταν είχε συμπληρωθεί ο λειτουργικός κύκλος της Εκκλησίας και το ενδιαφέρον των λογίων στράφηκε στη Ρητορική και την Επιστολογραφία μέσω της επίδρασης των ανθρωπιστικών ιδεών.

Ομολογουμένως, στην εκκλησιαστική ποίηση του Βυζαντίου δεσπόζει η υμνογραφία, η οποία εμπεριέχει την επιτομή της Χριστιανικής λατρείας¹, ιδιαίτερα μετά την εδραίωση της χριστιανικής κοσμοαντίληψης και της αναγνώρισης του Χριστιανισμού ως επίσημης θρησκείας (382), που απαιτούσε νέους τρόπους προσέγγισης, διαφοροποιούμενη από το ειδωλολατρικό παρελθόν. Οι ύμνοι αποτελούσαν ιδανική ποιητική ενσάρκωση της Χριστιανικής διδασκαλίας βοηθώντας τους πιστούς να ενσωματωθούν αβίαστα στους λατρευτικούς κανόνες και τα δόγματα βασιζόμενοι και στο δυναμικό τονισμό πλέον, καθώς χάνεται η προσωδία που ήταν το κύριο χαρακτηριστικό της αρχαιοελληνικής ποίησης.

Αναμφισβήτητα από το τέλος του 5^{ου} αιώνα έχουμε την εμφάνιση ενός καινούριου είδους ύμνου που αποτελεί την απαρχή μιας νέας περιόδου της χριστιανικής υμνολογίας και θα επιφέρει μεγάλη τομή σε αυτήν.

Πρόκειται για τον Ύμνο ή Κοντάκιον, το οποίο σταδιακά μπαίνει στον όρθρο διαδραματίζοντας σημαντικό ρόλο. Ο Ρωμανός ο Μελωδός (6^{ος})

---

¹ Πολέμης-Μινέβα (2016) 17.

θεωρείται ο κορυφαίος ποιητής του είδους αυτού. Ένα χαρακτηριστικό κοντάκιο ενδεικτικό της ποιητικής του πρωτοτυπίας και δύναμης είναι και ο *ὕμνος εἰς τὸν δίκαιον καὶ τετραήμερον Λάζαρον*, που επεξεργάζομαι παρακάτω. Τον ὕμνο παραδίδει ο κώδικας της Πάτμου 213, φφ.50^v- 53 και πρωτοεκδόθηκε από τους P.Maas–C.A. Trypanis² και από τον J. Grosdidier de Matons (Χριστιανικές Πηγές, τ. 114). Η έκδοση που χρησιμοποιώ προέρχεται από τους Πολέμη Ιωάννη - Μινέβα Εβελίνα³.

---

² Maas–Trypanis (1963) 102–109.

³ Πολέμης – Μινέβα (2016) 66-75.

KONTAKION

Για τη δοξολογία του Θεού αλλά και για την έκφραση του πλούτου του θρησκευτικού αισθήματος των πιστών είχαν συντεθεί και ψάλλονταν ύμνοι από τα πρώτα αποστολικά χρόνια.

Ήδη από τον 5^ο αι. ένα νέο λογοτεχνικό είδος παρουσιάζεται το οποίο αρχικά ονομάστηκε 'ῥμνος', 'ῶδή', 'ῥσμα' ενώ πολύ αργότερα επικρατεί ο όρος 'κοντάκιον' και εγκαινιάζει μια νέα εποχή⁴.

Επικρατεί η άποψη ότι έλκει την ονομασία του⁵ από το κοντό ξύλο γύρω από το οποίο τυλισσόταν το χειρόγραφο που περιλάμβανε τον ύμνο, δηλαδή το ειλητό και αποτελεί ευτυχή συνύπαρξη του κλασσικού ελληνικού με το χριστιανικό πνεύμα.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ:

Στο Κοντάκιο αλληλεπιδρούν και συνενώνονται η ελληνική και συριακή παράδοση καθώς υπάρχει η αντίληψη ότι προέρχεται από τη συριακή ποίηση και μάλιστα από τις έμμετρες ομιλίες, όπως εκφράσθηκαν κυρίως από τον Εφραίμ το Σύρο (305-373). Συγκεκριμένα, στην τελική του μορφή πρωτεύοντα ρόλο έπαιξαν οι ακόλουθοι τύποι της συριακής υμνογραφίας⁶, η *memra*, μια απλή έμμετρη ομιλία, η *madrasha*, που περιείχε εφύμνιο και ακροστιχίδα, και η *sugitha*, που τη χαρακτήριζε πιο ανεπτυγμένη διαλογική μορφή. Για τους περισσότερους ερευνητές η *madrasha* ήταν πιο κοντά στη δημιουργία του κοντακίου, για άλλους πάλι ήταν η *memra*. Το σίγουρο πάντως είναι ότι δεν πρέπει να συγχέονται με τις ομιλίες των πατέρων της Εκκλησίας, γιατί δεν είχαν χαρακτήρα ρητορικό, αφού αποτελούσαν δημιουργία απλή που αποσκοπούσε στο να καλύψει λειτουργικές ανάγκες.

Συνοπτικά, όλα οδηγούν στο συμπέρασμα ότι το κοντάκιο αποτελεί μια σύνθετη ποιητική ομιλία, ένα αληθινό ποιητικό κήρυγμα⁷.

---

⁴ Μακρής (1965) 783-785.

⁵ Πολέμης-Μινέβα (2016) 18-19.

⁶ Μητσάκης (1986) 187-189 .

⁷ Μητσάκης (1986) 191-193.

ΔΟΜΗ:

Πρόκειται για ένα οικοδόμημα στροφών-ύμνων που αποτελείται από δύο κυρίως μέρη, άνισα μεταξύ τους: α). Από το προοίμιο ή κουκούλιο, μία αρχική σύντομη στροφή, διαφορετική από τις υπόλοιπες. Εξυμνεί περιληπτικά το γεγονός ή το πρόσωπο⁸ στο οποίο είναι αφιερωμένο το κοντάκιο. β). Από τους οίκους, οι οποίοι ακολουθούν το προοίμιο και συνδέονται με αυτό. Συνήθως είναι είκοσι τέσσερις κατά τα γράμματα του ελληνικού αλφαβήτου, αν και ο αριθμός τους μπορεί να είναι μεγαλύτερος ή μικρότερος (18-24).

Υπάρχει ίδιος αριθμός στίχων για την κάθε στροφή, ενώ ο κάθε στίχος έχει ίσο αριθμό συλλαβών με τους αντίστοιχους των άλλων οίκων και ο τόνος πέφτει στις ίδιες συλλαβές στους αντίστοιχους στίχους (κανόνες της ισοστιχίας, ισοσυλλαβίας, ομοτονίας).

Όλες οι στροφές λήγουν στο εφύμνιο ή ανακλώμενο που αποτελεί κοινή ή παρόμοια φράση ή λέξη και τα αρχικά γράμματά τους -εξαιρουμένου του προοιμίου-σχηματίζουν ακροστιχίδα.

Οι οίκοι, γενικά, ενός κοντακίου έχουν απόλυτη ταύτιση⁹ και, ειδικότερα ο πρώτος οίκος, αποτελεί πρότυπο για τους άλλους, τόσο μουσικά όσο και ποιητικά. Στην περίπτωση που έχει πρωτότυπο μουσικό και μετρικό χαρακτήρα, λέγεται ιδιόμελο. Ο μεγάλος ερευνητής Grosdidier de Matons επισημαίνει ότι η τελευταία στροφή ενός κοντακίου αποτελεί συνήθως μια προσευχή προς τον Χριστό ή άλλο ιερό πρόσωπο. Το προοίμιο, λοιπόν, είναι στενά συνδεδεμένο με τους οίκους και οι οίκοι έχουν κοινό μέλος-μέτρο, αλλά τους συνδέει και η ακροστιχίδα, που είναι πάντα στα κοντάκια πεζή, από το σχηματισμό της οποίας, ωστόσο, εξαιρείται το προοίμιο.

Η ακροστιχίδα είναι μια φράση που δημιουργείται από τα πρώτα γράμματα των πρώτων στίχων των οίκων¹⁰, είναι αλφαβητική και συχνά περιέχει το όνομα του ποιητή ή κάτι σχετικό με το θέμα του ύμνου. Συνήθως είναι σε πτώση ονομαστική και μας πληροφορεί για τον δημιουργό του ύμνου αποτελώντας εγγύηση για τη γνησιότητα του. Πρέπει να τονιστεί ότι το κοινό εφύμνιο και η ακροστιχίδα συνδέουν το κοντάκιο ενώ ο πρώτος οίκος αποτελεί μετρικό και μουσικό πρότυπο των υπολοίπων.

---

⁸ Μακρής (1965) 784.

⁹ Παϊδας (2006) 157-161.

¹⁰ Μακρής (1965) 784.

ΔΙΑΙΡΕΣΗ:

Με κριτήριο το σκοπό και το περιεχόμενο τους τα κοντάκια χωρίζονται στα ακόλουθα είδη¹¹:

- α) Βιβλικά:** αναφέρονται σε γεγονότα, περιστατικά, πρόσωπα της Παλαιάς και Καινής Διαθήκης. Ο δημιουργός κινείται στα πλαίσια που επιτρέπει το ορθόδοξο δόγμα.
- β) Αγιολογικά η Πανηγυρικά:** επικεντρώνονται στην παρουσίαση και προβολή ενάρετων παραδειγμάτων βασισμένων στα χριστιανικά πρότυπα.
- γ) Περιστασιακά:** Αναφέρονται σε διάφορες δραματικές περιστάσεις και γεγονότα που αποβαίνουν καταστροφικά για τη ζωή των ανθρώπων, όπως καταστροφές από φυσικά φαινόμενα, πολέμους, σεισμούς κ.τ.ό.

Η γλώσσα των ύμνων ήταν σχετικά απλή, κοντά στην ελληνιστική κοινή, επειδή απευθυνόταν στον καθημερινό άνθρωπο και έπρεπε να είναι κατανοητή.

Τα κοντάκια ψάλλονταν κατά τον όρθρο και τα χαρακτήριζε μεγαλοπρέπεια και θριαμβευτικό ύφος, καθώς αναφέρονταν σε σημαντικές εορτές και ξεχωριστά πρόσωπα της χριστιανικής θρησκείας. Περίφημοι υμνογράφοι υπήρξαν οι Αναστάσιος και Δομέτιος, ενώ αυτός που σφράγισε με την προσωπικότητά και τη δημιουργικότητά του το είδος ήταν αναμφισβήτητα ο Ρωμανός Μελωδός, με 1000 ποιήματα για τις μεγάλες χριστιανικές εορτές ή τη μνήμη αγίων.

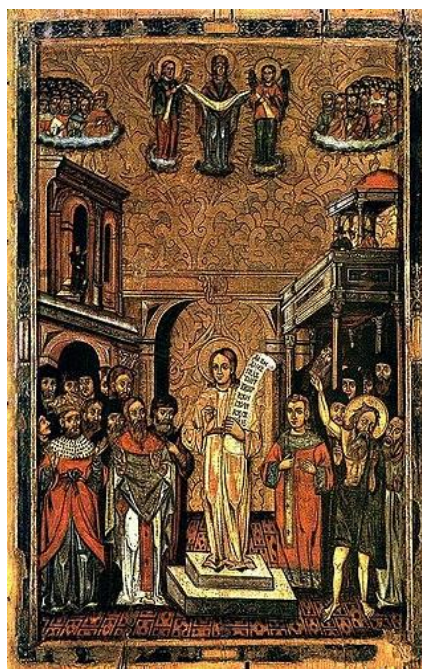
---

¹¹ Δετοράκης (1977) 42.

ΡΩΜΑΝΟΣ Ο ΜΕΛΩΔΟΣ (6ος αι.)

Θεωρείται ο μεγαλύτερος δημιουργός κοντακίων αλλά και κορυφαίος ποιητής και υμνογράφος της Ανατολικής Εκκλησίας και φέρει επάξια τον τίτλο του πρώτου των μελωδών. Δίκαια έχει ονομαστεί Πίνδαρος της εκκλησιαστικής ποίησης¹², ενώ έχουν διατυπωθεί γι αυτόν πολλές αξιολογικές κρίσεις και επιβλητικοί χαρακτηρισμοί, από τους πολυάριθμους μελετητές του. Ένας από αυτούς, ο καρδινάλιος Pitra τον αποκαλεί πρίγκηπα των αρχαίων μελωδών¹³. Η φήμη του υπήρξε μεγάλη και γι' αυτό η ορθόδοξη Εκκλησία τον αγιοκατέταξε και η μνήμη του τιμάται την 1^η Οκτωβρίου. (Η Αρμενική Εκκλησία τον τιμά στις 9 Οκτωβρίου).

Ο Ρωμανός ο Μελωδός σε εικόνα του 1649.

Οι πληροφορίες για τη ζωή του είναι συγκεχυμένες και δεν μας βοηθούν να σκιαγραφήσουμε με σαφήνεια τη δράση του. Χωρίζονται δε σε δυο κατηγορίες. Αντλούμε αρχικά από εξωτερικές πηγές, οι οποίες περιλαμβάνουν συναξάρια και ύμνους και εσωτερικές πηγές, οι οποίες βασίζονται σε πληροφορίες που λαμβάνουμε από κοντάκια του ίδιου του ποιητή, τα οποία αναφέρονται σε συγκεκριμένα ιστορικά γεγονότα που έλαβαν χώρα σε συγκεκριμένη ιστορική στιγμή.

ΒΙΟΣ:

Γεννήθηκε στην Έμεσα της Συρίας γύρω στο 485 από αγνώστους γονείς εξελληνισμένους χριστιανούς¹⁴ και κάποιες πληροφορίες αναφέρουν ότι η καταγωγή του ήταν εβραϊκή. Χειροτονείται διάκονος και ολοκληρώνει τις σπουδές του στο ναό της Ανάστασης της Βυρητού. Στα χρόνια του αυτοκράτορα Αναστάσιου Α' (491-518) τον συναντάμε στην Κωνσταντινούπολη, όπου και καταλήγει τελικά να υπηρετεί στην ονομαστή

---

¹² Τωμαδάκης (1965) 914.

¹³ Παΐδας (2006) 169-170.

¹⁴ Πολέμης-Μινέβα (2016) 20.

μονή της Θεοτόκου *έν ταις Κύρου*. Εκεί έλαβε το χάρισμα της σύνθεσης των ύμνων (τόσο του κειμένου όσο και της μουσικής) μέσα από ένα θαύμα της ίδιας της Θεοτόκου, αυτό της κατάποσης τόμου χάρτου, όπως αναφέρει το Συναξάριο της Κωνσταντινούπολης¹⁵. (Τότε έγραψε θαυματουργικά το χαρακτηριστικό κοντάκιο των Χριστουγέννων). Αυτά αποδεικνύουν περίτρανα τον θαυμασμό που έτρεφαν τόσο οι σύγχρονοι όσο και οι μεταγενέστεροι για το εμβληματικό έργο του.

Όταν έφθασε ο Ρωμανός στην Κωνσταντινούπολη υπήρχε μεγάλη κοινωνική διάσταση ως συνέπεια της θεολογικής αναταραχής μετά το Ενωτικό (482) διάταγμα του Αυτοκράτορα Ζήνωνος, που προσπαθούσε να επιφέρει ισορροπία ανάμεσα στις θέσεις των μονοφυσιτών και των ορθοδόξων. Μην ξεχνάμε ότι ο ίδιος καταγόταν από τη Συρία, χώρο αρκετά επιβαρυσμένο. Αναμφισβήτητα, πάντως, η εγκατάσταση του στη Βασιλεύουσα εδραίωσε και οχύρωσε την ορθόδοξη πίστη του.

Ο Ρωμανός ως μελωδός και αυλικός, μάλιστα, ποιητής αναδεικνύεται στα χρόνια του Ιουστινιανού Α΄ (527-565) με τον οποίο συνδέεται στενά. Ο ύμνος του *Είς έκαστον σεισμόν και έμρησμόν* αποτυπώνει χαρακτηριστικά τη Στάση του Νίκα (532) και πώς ο ίδιος έζησε τα γεγονότα καθώς και την ανέγερση και τα εγκαίνια της νέας Αγίας του Θεού Σοφίας. Ο χρόνος του θανάτου του¹⁶ πρέπει να τοποθετηθεί πριν το 562, δηλαδή πριν τα δεύτερα εγκαίνια της Αγίας Σοφίας γιατί, αν ήταν στη ζωή, θα του είχε αναμφίβολα ανατεθεί σύνταξη κοντακίου για το σπουδαίο αυτό γεγονός.

ΕΡΓΟ-ΠΗΓΕΣ-ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ:

Ο Ρωμανός θεωρείται ότι δημιούργησε χίλιες περίπου συνθέσεις, όλες στο είδος του κοντακίου, το οποίο οδήγησε στην τελειότητα. Πέρα από την πιθανή τάση υπερβολής του μεγάλου αυτού αριθμού, είναι γεγονός ότι πολλά έργα του χάθηκαν, αλλοιώθηκαν η παραχαράχθηκαν σε μεγάλη έκταση¹⁷.

Επισήμως τα σωζόμενα γνήσια έργα του μεγάλου μελωδού είναι τα κάτωθι:

- α) 82 ολόκληρα κοντάκια με την άμεση αναφορά του ονόματος του στην ακροστιχίδα ή σε σύμφωνη αναφορά κωδικών.
- β) 5 κοντάκια σε αποσπασματική μορφή.

---

¹⁵ Δετοράκης (1997) 46-47.

¹⁶ Παϊδας (2006) 172.

¹⁷ Δετοράκης (1997) 47-48.

- γ) 33 στιχηρά των Χριστουγέννων (πιθανόν πρόκειται για κοντάκιο από το οποίο χάθηκε το προοίμιο).
- δ) Στον Σιναϊτικό ή Σαββαϊτικό κώδικα 434 περιέχεται και ένας ύμνος *κατά στίχον*, που θεωρείται ότι ανήκει στον Ρωμανό.

Η υμνογραφία του ποιητή δεν αναφέρεται σε κοινωνικά ή φυσικά γεγονότα. Οι πηγές του ποιητή διαφαίνονται από τα θέματα των κοντακίων του. Είναι, κυρίως, θέματα από την Καινή και την Παλαιά Διαθήκη, τους βίους των Αγίων, θαύματα, ενώ περίοπτη θέση για άντληση θεμάτων καταλαμβάνει ο Ιωάννης Χρυσόστομος. Ο Ρωμανός ήταν πολυγραφότατος, συνέγραψε μετά από σχετική παραγγελία εκκλησίας η μοναστηρίου και για Πολιούχους Αγίους.

Η ταπεινότητα και η μετριοφροσύνη χαρακτήριζαν πάντα το Ρωμανό, ενώ προσεύχεται συνεχώς, γιατί η ανάμειξή του στα κοσμικά θέματα τον γεμίζει τύψεις¹⁸.

Ο φυσικός του διάλογος εξασφαλίζει παραστατικότητα και ζωντάνια, τόσο στην περίπτωση προσωποποιημένων στοιχείων και ανθρώπων, όσο και στην περίπτωση εσωτερικού μονολόγου, όπου ο ποιητής συνομιλεί με την ψυχή του συγκινώντας και εξάπτοντας τη φαντασία χωρίς να κουράζει.

Ο Ρωμανός προσαρμόζει την ποίησή του μέσα από τον φυσικό διάλογο στα ανθρώπινα μέτρα, ώστε ο πιστός να ταυτίζεται με τους χαρακτήρες του και να έρχεται με τρόπο φυσικό κοντά στα θεϊκά διδάγματα¹⁹. Η πρωτοτυπία και ο πλούτος των ιδεών του κινούνται σε όλους τους χώρους, από τη θρησκεία μέχρι τη φιλοσοφία, την ιστορία και τη λαογραφία. Οι τύποι των ανθρώπων που παρουσιάζει αντλούνται μέσα από το ανθρώπινο σύμπαν και ακολουθούνται από τα ελαττώματα και τα προτερήματα, τις αδυναμίες και τις αρετές, το καλό και το κακό. Εμφανίζει ακόμα και τα ιερά πρόσωπα να κινούνται και να συλλογίζονται όπως οι άνθρωποι. Αυτό μας θυμίζει τον Όμηρο και τις ανθρωπομορφικές αντιλήψεις του, με τη διαφορά ότι ο Ρωμανός κινείται στα στενά πλαίσια που του επιβάλλονται από τα θρησκευτικά του όρια.

Στο έργο του Ρωμανού υπάρχει ο ζωντανός διάλογος Θεού και ανθρώπων²⁰. Ο αγώνας εναντίον του κακού οδηγεί στη νίκη και στην ένωση με το θείο. Η ζωή μοιάζει με ένα στάδιο και οι πειρασμοί είναι εσωτερικοί και εξωτερικοί. Το πρόβλημα της αμαρτίας είναι ουσιαστικό και καθόλου απλό και

---

¹⁸ Τωμαδάκης (1965) 914-918.

¹⁹ Δετοράκης (1997) 51.

²⁰ Τωμαδάκης (1965) 920.

οι λύσεις δεν δίνονται από το μεγάλο δημιουργό τυποποιημένα και δογματικά. Οι άγιοί του είναι ανθρώπινοι, συμπαθητικοί και οι μάρτυρές του ζωηροί και ενεργητικοί. Ο Θεός του είναι φιλόανθρωπος, χριστιανικός, δίκαιος, επιθυμεί τη σωτηρία όλων των ανθρώπων.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ–ΕΚΔΟΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ²¹:

Θα αναφερθώ επιγραμματικά στις κυριότερες από αυτές.

- Καρδινάλιος J.Pitra.(1876).
- Αθανάσιος Παπαδόπουλος Κεραμεύς, ο οποίος εξέδωσε μια ευχή από το Σαββαϊτικό κώδικα 434.
- K. Krumbacher / P. Maas.
- Ιωσήφ Cammelli.
- Elpidio Mioni.
- Σωφρόνιος Ευστρατιάδης

Τα τελευταία χρόνια ξεχώρισαν τρεις μεγάλες εκδοτικές προσπάθειες :

1. Η Αθηναϊκή έκδοση – Νικόλαος Τωμαδάκης.
2. Έκδοση της Οξφόρδης - Κ. Τρυπάνης.
3. Παρισινή έκδοση - J. Grosdidier de Matons.

---

²¹ Δετοράκης (1997) 53-55.

ΑΓΙΟΣ ΛΑΖΑΡΟΣ

Καταγόταν από τη Βηθανία και ήταν αγαπημένος φίλος και ομοτρόπεζος του Χριστού²². Είχε δύο αδερφές, τη Μάρθα και τη Μαρία. Η έγερσή του από τον Κύριο παρουσιάζεται αναλυτικά στο Ευαγγέλιο του Ιωάννη (11, 1-44).

Πολλοί μελετητές προτιμούν να ερμηνεύουν την ανάσταση του Λαζάρου ως αλληγορία της πνευματικής αφύπνισης του αμαρτωλού. Είναι, όμως, αξιοσημείωτο ότι όλα τα γεγονότα που περιγράφονται έχουν αποδοθεί με ακρίβεια και προσοχή, καθώς ο κύριος στόχος του Ευαγγελιστή ήταν να μην υπάρξει αμφισβήτηση της ιστορικής αλήθειας των όσων αναφέρει. Χαρακτηριστικά παραθέτω τα κάτωθι:

1. Η Βηθανία απέχει από τα Ιεροσόλυμα 15 στάδια (Ίωάν. 11, 18).
2. Ο τετραήμερος νεκρός (Ίωάν. 11, 17 και 39).
3. Περιγραφή μνημείου και ενταφιασμένου (Ίωάν. 11, 44).
4. Η επιθυμία θανάτωσης του Ιησού από τους αρχιερείς οι οποίοι δεν δέχονταν την ανάσταση (Ίωάν. 11, 53), αλλά και ο κίνδυνος για τον ίδιο το Λάζαρο (Ίωάν. 12, 10-11), καθώς δια της εγέρσεως του πολλοί Ιουδαίοι πίστευαν πλέον στον Ιησού.

Διατυπώθηκαν και οι απόψεις ότι επρόκειτο για φαινομενικό θάνατο, όπως γνωστή ήταν και η παράδοση του 11-12ου αι. ότι ο Λάζαρος μετέβη στην Προβηγκία όπου έγινε επίσκοπος Μασσαλίας.

Ωστόσο, η Ανατολική Εκκλησία παραδίδει πως μετά την ανάστασή του, για να αποφύγει τη μανία των αρχιερέων έφυγε από την Παλαιστίνη κι έφτασε στο Κίτιο, μια παραλιακή πόλη της Κύπρου, τη σημερινή Λάρνακα. Εκεί, κατά την παράδοση, χειροτονήθηκε από τον Παύλο και τον Βαρνάβα, οι οποίοι πήγαιναν από τη Σαλαμίνα στην Πάφο, πρώτος επίσκοπος Κιτίου.

Πρέπει να σημειώσουμε ότι πιθανότερος χρόνος της μετάβασής του στην Κύπρο θεωρείται το 33 (μετά το λιθοβολισμό του Στεφάνου) και ακόμη ότι ο Λάζαρος μετά την ανάστασή του έζησε άλλα 30 έτη στο Κίτιο, όπου και πέθανε για δεύτερη φορά σε ηλικία περίπου 60 ετών. Μάλιστα στη σαρκοφάγο του χαραχθηκε η επιγραφή *Λάζαρος ό τετραήμερος καί φίλος του Χριστού*. Επί Αυτοκράτορος Λέοντος ΣΤ΄ (886-912) έγινε ανακομιδή των

---

²² Μιτσίδης (1965) 60-62.

λειψάνων του στην Κωνσταντινούπολη και κτίσθηκε πάνω στον τάφο του ναός, ο οποίος και έγινε θαυμαστός στον χριστιανικό κόσμο και απαραίτητο συμπλήρωμα στο προσκύνημα των Αγίων Τόπων.

Η ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ

Ο Άγιος Λάζαρος για όλο το διάστημα μετά την ανάστασή του ήταν σκυθρωπός και αγέλαστος λόγω των όσων είχε αντικρύσει κατά την τετραήμερη παραμονή του στον κάτω κόσμος. Λέγεται μάλιστα ότι γέλασε μία φορά όταν είδε μια γυναίκα να κλέβει ένα πήλινο αγγείο σχολιάζοντας επιγραμματικά ότι «το ένα χώμα κλέβει το άλλο».

Η μνήμη του Αγίου Λαζάρου τιμάται από την Ορθόδοξη Εκκλησία το Σάββατο πριν από την Κυριακή των Βαΐων. Επιπρόσθετα τιμάται την 17^η Μαρτίου και 17^η Οκτωβρίου (Ανακομιδή λειψάνων). Η εορτή του θεωρείται μεγάλη δεσποτική εορτή καθώς εγκαινιάζει τη Μεγάλη Εβδομάδα και τα Πάθη του Κυρίου, ενώ φαίνεται πολλά πατερικά και εκκλησιαστικά συγγράμματα να επέδρασαν στην λειτουργική διαμόρφωση της εορτής στα πλαίσια της Εκκλησίας.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

ΠΡΟΟΙΜΙΟ

Στάθηκες πάνω από τον τάφο του Λάζαρου, Κύριε,
και τον ανάστησες τέσσερις μέρες μετά τον θάνατό του από τους νεκρούς,
αφού περιόρισες σε δεσμά τον Άδη, δυνατέ·
ταυτόχρονα, επειδή λυπήθηκες τα δάκρυα της Μαρίας και της Μάρθας,
τους έλεγες με δυνατή φωνή:
«θα αναστηθεί και θα σταθεί όρθιος λέγοντας: ΄εσύ είσαι η ζωή και η
ανάστασή΄».

ΟΙΚΟΣ α΄

Βλέποντας το κοιμητήριο θρηνούμε και αυτούς που βρίσκονται σε αυτό·
Αλλά, δεν είμαστε υποχρεωμένοι· γιατί γνωρίζουμε και από ποιον κόσμο
έφυγαν και πού βρίσκονται τώρα και ποιος τους κρατά·
έφυγαν, βέβαια, από την πρόσκαιρη ζωή, αφού απαλλάχθηκαν από τους
κόπους της,
και ξεκουράζονται περιμένοντας τον θεικό φωτισμό·
τους κρατά ο φιλόανθρωπος, αφού τους έγδυσε από το πρόσκαιρο ρούχο,
για να τους ντύσει με αιώνιο (άφθαρτο) σώμα·
γιατί, λοιπόν, μάταια πενθούμε; γιατί απιστούμε προς τον Χριστό, που
φωνάζει:
«αυτός που πιστεύει σε μένα δεν χάνεται»;
Γιατί, κι αν ακόμα γνωρίσει τον θάνατο, όμως, μετά από αυτόν
θα αναστηθεί και θα σταθεί όρθιος λέγοντας: «εσύ είσαι η ζωή και η
ανάσταση».

ΟΙΚΟΣ β΄

Ο πιστός άνθρωπος πάντα, ό,τι τυχόν επιθυμεί, το μπορεί,
διότι έχει αποκτήσει την πίστη, που έχει τη δύναμη για όλα,
μέσω της οποίας έχει την ισχύ από τον Χριστό για ό,τι ζητά·
γιατί η πίστη είναι σπουδαίο απόκτημα, την οποία αν έχει ο άνθρωπος,
κυριαρχεί στα πάντα·
την είχαν και καυχώνταν η Μαρία μαζί με την Μάρθα
και, όταν είδαν πως αρρώστησε ο πιστός αδελφός τους Λάζαρος,
την έστειλαν στον δημιουργό
λέγοντας: «βιάσου, κύριε, να, ο αγαπημένος σου ασθενεί·
αλλά, πρόφθασε και θα σωθεί·
γιατί, αν φανερώσεις ξαφνικά το πρόσωπό σου,

θα αναστηθεί και θα σταθεί όρθιος λέγοντας: `εσύ είσαι η ζωή και η ανάστασή'».

ΟΙΚΟΣ γ´

Καλεσμένος από την πίστη των γυναικών ήλθε
ο αφ' εαυτού γιατρός των ψυχών και των σωμάτων,
αφού αμέσως είπε δυνατά στους φίλους του:
«σηκωθείτε, ας πάμε στην Ιουδαία, όπου κάποτε βρισκόμασταν·
διότι δέχθηκα επιστολή, την οποία με ευχαρίστηση διάβασα·
γιατί η πίστη την υπαγόρευσε και η ελπίδα που δεν σφάλλει την έγραψε
και η αγάπη την σφράγισε·
γιατί, όμως κρύβω αυτά που φαίνονται; κλαίει η Μάρθα και η Μαρία με πίστη
με παρακάλεσε για τον Λάζαρο,
γιατί είναι άρρωστος τώρα· αν, λοιπόν, σταθώ κοντά του,
«θα αναστηθεί και θα σταθεί όρθιος λέγοντας: `εσύ είσαι η ζωή και η
ανάστασή'».

ΟΙΚΟΣ δ´

Αφού είπε αυτά αυτός που γνωρίζει όλες
τις ανθρώπινες σκέψεις, τότε έμεινε δύο μέρες
στον τόπο που βρισκόταν, όπως διηγείται η Γραφή·
παρέμεινε, για να γίνει φανερή η διάθεση αυτών που τον αγαπούσαν·
γιατί, βέβαια, αγαπούσαν τον κύριο η Μάρθα, ο Λάζαρος και η Μαρία,
όχι, φυσικά, κάποτε και όχι άλλοτε, αλλά πάντα όλοι αναμένοντάς (Τον)
σε καιρούς χαλάρωσης και αναγκασμού·
γι' αυτό, επειδή είδε ο Χριστός την διάθεσή τους να υπερβαίνει τα όρια,
την μία έσωσε, ενώ την άλλη στεφάνωσε·
διότι για τον Λάζαρο είχε πει:
«θα αναστηθεί και θα σταθεί όρθιος λέγοντας: `εσύ είσαι η ζωή και η
ανάστασή'».

ΟΙΚΟΣ ε´

Όμως, εύλογα λέτε: «Ποια, από τη μια μεριά, στεφάνωσε, φανέρωσε,
και ποια έσωσε. Διότι γνωρίζουμε ότι τον Λάζαρο
άρπαξε ο Χριστός από το χέρι του Άδη».
Η Μαρία ήταν, όπως λέει η Γραφή, αυτή που έσωσε από επτά δαιμόνια,
η οποία και άλειψε με μύρο τον δοτήρα των αρωμάτων
και σκούπισε με τα μαλλιά της τα πόδια που καθάρισαν ολόκληρο τον
άνθρωπο από τον μολυσμό που προξένησε ο πανούργος·
την Μάρθα τότε στεφάνωσε, όταν με πόθο τους υπηρετούσε,

την οποία και, όταν έκλαιγε, εγκαρδίωνε σχετικά με τον αδελφό της με το να της πει: «θα αναστηθεί και θα σταθεί όρθιος λέγοντας: «εσύ είσαι η ζωή και η ανάστασή»».

ΟΙΚΟΣ στ´

Πάλι είπε ο Κύριος στους μαθητές του: «να, ο Λάζαρος, ο φίλος μας, κοιμήθηκε τώρα, και θέλω να αποχωρήσω, για να τον ξυπνήσω»· αγνοούσαν, όμως, ότι ο λυτρωτής κοιμήση αποκάλεσε τον θάνατο κάποτε· αν ακριβώς, λοιπόν, βρισκόταν ο Παύλος εκεί, θα καταλάβαινε τον λόγο του Λόγου· γιατί από αυτόν διδασκόμενος στις εκκλησίες του έστειλε γράμματα αποκαλώντας τους νεκρούς κοιμισμένους· διότι ποιος που αγαπά τον Χριστό πεθαίνει; πώς, πάλι, καταστρέφεται αυτός που τον τρώει; Το μυστήριο ως προστασία έχει στην ψυχή (του)· λοιπόν, ακόμα κι αν πεθάνει, θα αναστηθεί και θα σταθεί όρθιος λέγοντας: «εσύ είσαι η ζωή και η ανάσταση».

ΟΙΚΟΣ ζ´

Όταν, λοιπόν, κατάλαβαν ότι ο Κύριος κοιμήση αποκάλεσε τον θάνατο (διότι και τους είπε ξεκάθαρα: «πηγαίνω στη συνέχεια, να τον αναστήσω»), έκαναν νεύματα ο ένας στον άλλον μιλώντας φυσικά με το χέρι και το κεφάλι: βλέπουμε θαύμα πριν από το θαύμα και γι´ αυτό διστάζουμε· γιατί δεν πληροφορήθηκε αυτά που είπε, ότι, δηλαδή, ο Λάζαρος έχει πεθάνει, αλλά πως είναι άρρωστος, και προφητεύει αυτά που πρόκειται να δούμε· δέος, θαυμασμός και κατάπληξη· κάποιοι τον είπαν άνδρα απλό, και δεν ντράπηκαν τη δύναμή του, γιατί θα μιλήσει και αμέσως ο νεκρός θα αναστηθεί και θα σταθεί όρθιος λέγοντας: «εσύ είσαι η ζωή και η ανάσταση».

ΟΙΚΟΣ η´

Τώρα ο Ιησούς έρχεται στην Ιουδαία σωματικά· διότι με τη θεία του φύση περιποιείται πάντα και έχει στην κατοχή του

την γη και τους προερχομένους απ' αυτήν σαν αξιοθρήνητες ακρίδες·
αυτός που εκπληρώνει τα πάντα έχει φθάσει, λοιπόν, στη Βηθανία
επιτελώντας τα θεία σχέδια·
όταν άκουσε ο Άδης τότε τον θόρυβο των ποδιών του,
ψιθύριζε στον Θάνατο: «ποια είναι αυτά τα πόδια, Θάνατε,
που πάτησαν το κεφάλι μου;
Αλίμονο, έρχεται γρήγορα ο Ιησούς· ήρθε πάλι, αφού μας μάζεψε·
όπως πρωτύτερα διέφυγε, λοιπόν,
ο γιος της χήρας, και ο Λάζαρος τώρα
θα αναστηθεί και θα σταθεί όρθιος λέγοντας: `εσύ είσαι η ζωή και η ανάστασή`

ΟΙΚΟΣ Θ´

Νικητή Θάνατε, ακαταμάχητε, άκουσε
τον Άδη, τον φίλο σου, και ανάθεσε σε άλλον αυτούς τους κόπους·
μη μου φέρνεις τροφή, γιατί δεν τη χωνεύω·
οδηγείς σε μένα τους νεκρούς που έχεις δέσει και, μόλις τους καταπιώ,
αμέσως τους ξερνώ·
χαίρομαι και παίρνω όσους θάβονται, μα δεν κατακρατώ τους νεκρούς·
εισπράττω όσους βρίσκονται μέσα μου και αυτούς που ακόμα μασώ τους
χάνω μες απ' τα χέρια μου·
γιατί, λοιπόν, μάταια ταράζεσαι;
Σταμάτα, στείλε, Θάνατε, απόκτησε φίλο τον καταγόμενο από τη Ναζαρέτ·
υποτάξου βάζοντας στο μυαλό σου
πως ο νεκρός εδώ και τέσσερις ημέρες
θα αναστηθεί και θα σταθεί όρθιος λέγοντας: «εσύ είσαι η ζωή και η
ανάστασή».

ΟΙΚΟΣ Ι´

Όταν, λοιπόν, άκουσε αυτά ο Θάνατος, μούγκρισε·
γι' αυτό φώναξε και θυμωμένος είπε στον Άδη:
«Ως αμέτοχος στα δεινά, καλά με προτρέπεις·
συμβούλεψε την κοιλιά σου, που ως τώρα δεν χόρτασες·
γιατί κουράστηκα να σου φέρνω και δεν είπες `μου είναι αρκετό, λοιπόν`,
αλλά επεκτάθηκες σαν τη θάλασσα δεχόμενος ποτάμια νεκρών
και χωρίς ποτέ να χορτάσεις·
γιατί, λοιπόν, μου λες αυτά; Πρώτα μάθε αυτά που με διδάσκεις
και μείνε ήσυχος και φέρσου καλά·
γιατί αυτός που έχεις μέσα σου μετά από μια στιγμή
θα αναστηθεί και θα σταθεί όρθιος λέγοντας: `εσύ είσαι η ζωή και η
ανάστασή`».

ΟΙΚΟΣ ια´

Νερό σου φάνηκε πάντα η ζωή των θνητών·
γι´ αυτό κομπορημόνησες και δεν σταμάτησες να τους καταπίνεις πάντα·
αρκέσου, λοιπόν, μην παχύνεις (γεμίσεις) τον εαυτό σου·
γιατί τα πόδια των οποίων ακούς τον ήχο, όπως καλά διακρίνω, ανήκουν σε
αυτόν που σε απειλεί,
είναι βήματα, βέβαια, βαθιά συγκινημένου και οργιζομένου ταυτόχρονα
εναντίον σου,
ο οποίος πλησιάζει, φυσικά, τον τάφο και σπάζει ταυτόχρονα με κλωτσιές τις
πόρτες σου
και ψάχνει την κοιλιά σου·
μάλλον ήλθε αυτός που σε εξαγνίζει· τον έχεις ανάγκη· γιατί εξογκώθηκες·
θα ελαφρυνθείς, λοιπόν, αν ο Λάζαρος,
αφού αδειάσει φεύγοντας τα εντόσθιά σου,
αναστηθεί και σταθεί όρθιος λέγοντας: `εσύ είσαι η ζωή και η ανάστασή´.

ΟΙΚΟΣ ιβ´

«Βρώμικα λόγια και γεμάτα ντροπή λες σε μένα,
στον Άδη, που είναι φίλος σου, και βλέποντας τα δεινά χαίρεσαι γι´ αυτά·
εγώ, όμως, εξαιτίας τους θρηνώ με δάκρυα τον εαυτό μου·
γιατί βλέπω ότι τα μέλη του Λάζαρου, τα οποία ακριβώς αποσύνθεσε νωρίτερα
ο θάνατος,
επειδή αναμένουν να αναστηθούν, (γιατί φροντίζει να συναρμολογηθούν),
κινούνται σαν μυρμήγκια, όταν αποχώρησαν τα σκουλήκια
και τα εγκατέλειψε η δυσωδία·
αλίμονο, πράγματι ο Ιησούς ήλθε· αφού έστειλε την άσχημη μυρωδιά προς
εμάς,
γέμισε ευωδία αυτόν που βρώμισε
και στη συνέχεια αυτός που συνάμα πέθανε και μεταβλήθηκε σε τέφρα
θα αναστηθεί και θα σταθεί όρθιος λέγοντας: `εσύ είσαι η ζωή και η
ανάστασή´».

ΟΙΚΟΣ ιγ´

Όταν, λοιπόν, είχε ακούσει αυτά ο Θάνατος, φώναξε δυνατά
και έπειτα έτρεξε κρατώντας με την παλάμη τον Άδη·
και βλέπουν μαζί τερατώδη και φοβερά πράγματα:
την μυρωδιά του Γιου του Θεού να συμπλακεί με τον φίλο του,
να ετοιμάζει το σώμα για το κάλεσμα του ζωοδότη,
από τη μια μεριά να τοποθετεί καλά τις τρίχες, από την άλλη να δημιουργεί
για χάρη του το δέρμα

και να συνδέει γι' αυτόν τα εσωτερικά όργανα,
να τεντώνει όλες τις φλέβες, αίμα πάλι να αφήνει να τρέξει σε αυτές
και να διευθετεί τις αρτηρίες,
ώστε έτοιμος ο Λάζαρος, όταν κληθεί,
να αναστηθεί και να σταθεί όρθιος λέγοντας: `εσύ είσαι η ζωή και η ανάστασή`.

ΟΙΚΟΣ ΙΔ΄

Μόνο που είδαν ο Άδης και ο Θάνατος όλα
αυτά να συμβαίνουν, στενοχωρούμενοι είπαν ο ένας στον άλλον:
«η δική μας παρουσία πλέον δεν θα είναι φανερή και δεν θα έχει ισχύ·
η ταφή έγινε σαν βάψιμο μετατρέποντας τον θάνατο σε ζωή·
ο τάφος έχει θεωρηθεί ως κλωστή και όποιος επιθυμεί την κόβει χωρίς κόπο
και όποιον θέλει μεταφέρει, αδελφό, γιο ή μικρή κόρη
και μας κοροϊδεύουν οι χοϊκοί άνθρωποι·
δούλος συνάμα και ελεύθερος, όποιος θέλει, μας λεηλατεί·
και αν είναι άγγελος, και αν είναι επίγειος άνθρωπος
έναν λόγο μόνο θα πει και αμέσως ο νεκρός
θα αναστηθεί και θα σταθεί όρθιος λέγοντας: `εσύ είσαι η ζωή και η
ανάστασή`».

ΟΙΚΟΣ ΙΕ΄

Υπήρξε κάποτε ο Ηλίας γήινος άνθρωπος
και, όταν θέλησε να αναστήσει τον γιο της χήρας,
πρόσφερε μέσα από μας την πληρωμή για τις τροφές του·
κατανάλωσε την τροφή της φτωχής, ενώ εμείς έχουμε προσφέρει την τιμή·
ο προφήτης, βέβαια, τράφηκε, ενώ ο Θάνατος φθάρηκε,
απαιτώντας μαζί με τον Άδη το μικρό παιδί, που θανάτωσαν
τα κλάματα και οι κατάρες των πεινασμένων·
γιατί όλη η γη καταστρεφόταν από την πείνα και τη δίψα (διότι δεν έβρεχε),
αλλά ο παρθένος ευφρόσυνα
είπε στη χήρα: «τον γιο σου θέλεις;
θα αναστηθεί και θα σταθεί όρθιος λέγοντας: `εσύ είσαι η ζωή και η
ανάστασή`».

ΟΙΚΟΣ ΙΟΤ΄

Η φρέσκια ήττα, μας
έκανε να ξεχάσουμε το αρχαίο δυστύχημα και, άρα, σαν να ήταν κάτι
μηδαμινό, ο Ηλίας
μαζί με τον Ελισσαίο απομακρύνθηκαν από εμάς·

έχουμε, όμως, ακόμα τα σημάδια των πληγών τους,
και προπάντων του Ελισσαίου, που έκανε λαμπρά πράγματα·
ζωντανός, δηλαδή, ανάστησε το νεκρό σώμα και, όταν πέθανε, απόσπασε από
τον Θάνατο
τον νεκρό που ρίχθηκε σε αυτόν·
το γεγονός αυτό επιβεβαίωσε πως κανείς πιστός δεν πεθαίνει,
αλλά θα ζήσει· όταν, προπάντων
προσκολληθεί στα σώματα των αγίων
θα αναστηθεί και θα σταθεί όρθιος λέγοντας: «εσύ είσαι η ζωή και η ανάστασή».

ΟΙΚΟΣ ιζ´

Αυτοί, λοιπόν, όλα αυτά είπαν, βέβαια, αναστενάζοντας
και υποφέροντας για την ανάσταση του πεθαμένου,
θρηνώντας τους εαυτούς τους και όλα τα δικά τους·
ο δημιουργός, όμως, έφθασε στον τάφο του νεκρού, για τον οποίο και
βρισκόταν εκεί,
αφού προσποιητά ρώτησε πού τάφηκε ο Λάζαρος·
γιατί με προσποιητή άγνοια ρώτησε αυτός που δημιούργησε με το χέρι του
τον άνθρωπο
λέγοντας: «πού είναι θαμμένος ο Λάζαρος;»·
ήθελε να μάθει αυτά που γνώριζε καλά. Όπως ακριβώς είπε πριν «πού είσαι
Αδάμ;»,
έτσι έλεγε: «πού είναι θαμμένος ο Λάζαρος;»
αυτός που είπε πριν από λίγο στη Μάρθα:
«θα αναστηθεί και θα σταθεί όρθιος λέγοντας: «εσύ είσαι η ζωή και η
ανάστασή»».

ΟΙΚΟΣ ιη´

Μεγαλοπρεπή Κύριε και σπλαχνικό πατέρα των ταπεινών,
εσύ που σήκωσες από το μνήμα σαν από κάθισμα
κάποτε τον Λάζαρο, αφού με τον λόγο σου του έδωσες τη ζωή,
κάνε εμείς που ήρθαμε νωρίτερα να δούμε το πρόσωπό σου χαρούμενο·
κάνε και εμείς ειρηνικά να ζήσουμε την παρούσα ζωή
και το αρεστό σε σένα τέλος της, ώστε και όταν ζούμε και, επίσης, καθώς
πεθαίνουμε,
να μας κυβερνά το θέλημά σου·
κάνε νεύμα, δώσε εντολή, κύριε, μίλησε, θέλησε να μας σώσεις·
γιατί δεν παραδίδεις στην απώλεια αυτόν που σε επιθυμεί σφοδρά,
αλλά, όσο ζει, τον κυβερνάς και, όταν πεθάνει, τον καλείς

και θα αναστηθεί και θα σταθεί όρθιος λέγοντας: «εσύ είσαι η ζωή και η ανάσταση».

ΔΟΜΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Προοίμιο: Θέμα του ύμνου: Η ανάσταση του Λάζαρου.

Πρόλογος (Οίκος α'): Πίστη στη μετά θάνατον ζωή των νεκρών.

Ενότητα α' (οίκοι β' - ζ'): Η αξία της πίστεως.

Οίκος β': Παντοδύναμη η πίστη του πιστού. Παράδειγμα οι αδελφές του Λάζαρου.

Οίκος γ': Ο Χριστός λαμβάνει το μήνυμα των Μάρθας και Μαρίας και απευθύνεται στους μαθητές Του.

Οίκος δ': Ο Χριστός δοκιμάζει την πίστη των Μάρθας και Μαρίας.

Οίκος ε': Ο Χριστός ανταμείβει τις Μάρθα και Μαρία για την πίστη τους.

Οίκος στ': Ο Χριστός προλέγει στους μαθητές Του την ανάσταση του φίλου Του.

Οίκος ζ': Η έκπληξη των μαθητών του Χριστού.

Ενότητα β' (οίκοι η' - ιστ'): Διάλογος Άδη-Θανάτου.

Οίκος η': Ο Ιησούς φτάνει στη Βηθανία και ο Άδης απευθύνεται ταραγμένος στον Θάνατο φοβούμενος την απώλεια του Λάζαρου.

Οίκος θ': Ο Άδης εκφράζει στον Θάνατο την απογοήτευσή του.

Οίκοι ι' - ια': Ο Θάνατος με θυμό νουθετεί τον φίλο του να αποδεχθεί το μοιραίο.

Οίκος ιβ': Ο Άδης αντιδρά και θρηνεί βλέποντας το σώμα του νεκρού Λάζαρου να ετοιμάζεται να αναστηθεί.

Οίκος ιγ': Άδης και Θάνατος παρακολουθούν την ανάταξη του νεκρού σώματος του Λάζαρου.

Οίκος ιδ': Άδης και Θάνατος θρηνούν για την απώλεια της εξουσίας τους.

Οίκος ιε': Άδης και Θάνατος θυμούνται την ανάσταση του γιου της χήρας από τον Προφήτη Ηλία.

Οίκος ιστ': Άδης και Θάνατος θυμούνται την ανάσταση του νεκρού παιδιού από τον Προφήτη Ελισσαίο.

Οίκος ιζ': Ο Ιησούς ρωτά πού είναι θαμμένος ο Λάζαρος.

Επίλογος (οίκος ιη'): Προσευχή αιτητική του ποιητή στον Χριστό.

Η δομή του κειμένου δεν είναι αυστηρή. Τα θεολογικά-φιλοσοφικά στοιχεία (ο θάνατος ως πανανθρώπινη πραγματικότητα, η παντοδυναμία της πίστεως

στον Χριστό, η επανειλημμένη αναφορά στην ανάσταση των νεκρών) αναμειγνύονται με τα διηγηματικά-περιγραφικά. Αυτά πάλι, αφορούν είτε στην φυσική πραγματικότητα, όπως αυτή αναφέρεται στη Γραφή, έστω κι αν παρατηρείται σύμφυρση των διηγήσεών της και ανατροπή της χρονικής σειράς εμφάνισής τους (θρήνος των αδελφών του Λάζαρου, μήνυμά τους στον Χριστό και ανταπόκρισή Του, διάλογος του Χριστού με τους μαθητές Του και έλευσή Του στη Βηθανία, σωτηρία Μαρίας από τα επτά δαιμόνια και επάλειψη από αυτήν με μύρο των ποδών του Κυρίου, διακονία Μάρθας και έπαινός της από τον Χριστό, συγκίνηση του Κυρίου προ του νεκρού φίλου Του, παλαιοδιαθηκικές αναστάσεις από Προφήτες Ηλία και Ελισσαίο, που, προφανώς, προτυπώνουν την ανάσταση του Λάζαρου) είτε στην ποιητική μεταφορά (με σαφέστατες αρχαιοελληνικές επιδράσεις) της καταστάσεως του Κάτω Κόσμου (διάλογος Άδη-Θανάτου, νύξεις για το βασίλειο των νεκρών, σταδιακή ανασύνθεση του νεκρού σώματος του Λάζαρου).

ΝΟΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ

Ο ύμνος Ρωμανού του Μελωδού *ΕΙΣ ΤΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ ΚΑΙ ΤΕΤΡΑΗΜΕΡΟΝ ΛΑΖΑΡΟΝ* ψάλλεται το Σάββατο της στ' εβδομάδος των νηστειών. Η παράδοση του ύμνου θέλει να ψαλλόταν το Σάββατο του Λαζάρου από τους πιστούς, καθώς βάδιζαν από τη Βηθανία προς τα Ιεροσόλυμα, μέχρι τη στιγμή που έφθαναν στον τάφο του Ιησού. Όλα τα παραπάνω τα παραδίδει η Αιθερία ή Εγερία, μια μοναχή του 4ου αι. στο σχετικό οδοιπορικό της.

Ο συγκεκριμένος ύμνος σχετίζεται άμεσα με το Ευαγγέλιο του Ιωάννη (11,1-44), αν και παρατηρούνται κάποιες αποκλίσεις, τις οποίες θα επιχειρήσω να καταδείξω.

Είναι φυσικό ο υμνογράφος να επικεντρώθηκε σε ορισμένες λεπτομέρειες παραλείποντας κάποιες άλλες λόγω της προσπάθειάς του να μην επιμηκυνθεί πολύ ο ύμνος. Το αποτέλεσμα αποδεικνύει περίτρανα τη γλωσσική δεινότητα του Ρωμανού και την εντρύφησή του τόσο στην αρχαιοελληνική όσο και στη βιβλική γραμματεία. Παραθέτω συνάμα κάποια ενδεικτικά αρχαιοελληνικά και βιβλικά χωρία αλλά και κάποιες πηγές από τις οποίες πιθανόν να άντλησε ο υμνογράφος λέξεις ή φράσεις.

ΠΡΟΟΙΜΙΟ

Ο ποιητής μας εισάγει δυναμικά στο θέμα του με αξιοσημείωτη ζωντάνια και παραστατικότητα καθώς το οραματικό στοιχείο προσδίδει ιδιαίτερη ένταση στη περιγραφή. Άμεσες οι αναφορές στον Ιωάννη. Στους στίχους 1-2 έχουμε την αναφορά ότι ο Λάζαρος ήταν τέσσερις ημέρες νεκρός, πριν αναστηθεί (Ιωάν. 11, 17 και 44). Στον στίχο 4 παρουσιάζονται και οι δύο αδελφές του να τον θρηνούν ενώ στο Ευαγγέλιο (Ιωάν. 11, 33) αναφέρεται μόνο η Μαρία. Στον στίχο 5 ο Ιησούς προλέγει την ανάσταση και στις δύο αδελφές, ενώ κατά τον Ιωάννη μόνο στη Μάρθα (Ιωάν. 11, 23).

Από τα γλωσσικά στοιχεία του προοιμίου ξεχωρίζω τα σημαντικά για την απόδοση του νοήματος *Ἐπέστης* (στ. 1), *ἐκ νεκρῶν ἀνέστησας* (στ. 2), *δεσμεύσας, ἄδην* (στ. 3), *οἰκτεῖρας, δάκρυα* (στ. 4), *σπῆσεται και ζωή και ἀνάστασις* (στ. 6), σχετικά με τα οποία παραθέτω τα κλασικά και βιβλικά χωρία: *πύργῳ ἐφεσθήκει* (Όμ. Ζ373), *ἡ νεφέλη σου ἐφέσθηκεν ἐπ' αὐτῶν* (Ἀρ. 14, 14), *ἄγγελος κυρίου ἐπέστη αὐτοῖς* (Λουκ. 2, 9), *τούς τε νεκρούς ἐσκύλευον καὶ τούς ἐαυτῶν ἀνηροῦντο* (Θουκ. 4, 4), *οὐ γάρ τι πρήξις ἀκαχήμενος υἱὸς ἐῆος, οὐδέ μιν ἀναστήσεις* (Όμ. Ω550-551), *ἀναστήσονται οἱ νεκροί*, (Ἡσ. 26, 19), *ἀνέστησεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν* (Πράξ. 13, 34), *πολλοῖς αὐτὸ οἶον χαλινοῖς τισιν δεῖ δεσμεύειν* (Πλάτ. Νόμ. 808E), *τάς τῶν*

ταλαιπώρων ἐδέσμευον χεῖρας (Γ' Μακ. 5, 5), ταύτην τὴν ὁδὸν ἐδίωξα ἄχρι θανάτου, δεσμεύων καὶ παραδιδούς εἰς φυλακὰς ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας (Πράξ. 22, 4), τρεῖς γάρ τ' ἐκ Κρόνου εἰμέν ἀδελφεοὶ οὓς τέκετο Ῥέα Ζεὺς καὶ ἐγώ, τρίτατος δ' Αἴδης ἐνέροισιν ἀνάσσω (Ὅμ. Ο187-188), ἀνήγαγες ἐξ ἄδου τὴν ψυχὴν μου (Ψαλμ. 29, 4), πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς (Ματθ. 16, 18), οἰκτεῖρω σε θεσφάτου μόρου (Αἰσχύλ. Ἄγ. 1321), οἰκτειρήσω ὃν ἂν οἰκτεῖρω (Ἐξ. 33, 19 καὶ Ῥωμ. 9, 14), τὼ δέ οἱ ὅσσε δακρυόφι πληῖσθεν (Ὅμ. Ρ695-696), ἀπεδέξατο τὰ δάκρυα τῆς θυγατρὸς αὐτῆς (Τωβίτ 7, 17), ἀδιάλειπτον ἔχω τὴν περὶ σοῦ μνεῖαν ἐν ταῖς δεήσεσί μου νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ἐπιποθῶν σε ἰδεῖν, μεμνημένος σου τῶν δακρύων (Β' Τιμ. 1, 3-4), ἀλλὰ μοι ἄσπον στήθι (Ὅμ. Ψ97), ἔστη καὶ εὐλόγησε (Γ' Βασ. 8, 55), σταθεῖς δὲ Ζακχαῖος εἶπε (Λουκ. 19, 8), πείραν μὲν ἀγάνορα Φοινικοστόλων ἐγγέων ταύταν θανάτου πέρι καὶ ζωᾶς ἀναβάλλομαι ὡς πόρσιστα (Πίνδ. Ν. 9, 69-71), ἀνδρὸς δ' ἐπειδὴν αἴμ' ἀνασπάση κόνις ἄπαξ θανόντος, οὕτις ἔστ' ἀνάστασις (Αἰσχύλ. Εὐμ. 648), σοὶ μὲν γὰρ ἀνάστασις εἰς ζωὴν οὐκ ἔσται (Β' Μακ. 7, 14) καὶ ἐγώ εἰμι ἢ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωή. (Ἰωάν. 11, 25).

Εἰδικὰ τα Ἐπέστης (στ. 1), ἐκ νεκρῶν ἀνέστησας (στ. 2), δεσμεύσας, ἄδην (στ. 3), στήσεται καὶ ζωὴ καὶ ἀνάστασις (στ. 6) χαρακτηρίζουν τὴ βασικὴ χριστιανικὴ ἀντίληψη τῆς ἀνάστασης τῶν νεκρῶν ὡς πραγματικότητά ἐξολοκλήρου ἀντίθετη τοῦ θανάτου, που ἀποτελεῖ ἀποτέλεσμα τῆς ἀμαρτίας καὶ ἀνώμαλη ἐξέλιξη.

Α' ΟΙΚΟΣ

Ο Ρωμανὸς σχολιάζει τὴ παροδικότητα τοῦ γήινου θανάτου σὲ ἀντιδιαστολή με ὅσα προσφέρει ἡ ἐναρξη τῆς αἰώνιας ζωῆς. Γι' αὐτὸ, τονίζει, δὲν πρέπει νὰ λυπόμαστε γιὰ ὅσους πέθαναν, γιὰτί ὅσοι πιστεύουν στὸ Ἰησοῦ ζοῦν αἰώνια.

Ο στίχος 5 παραπέμπει στὴν Ἀπόστολο Παῦλο καὶ τὶς ἀπόψεις τοῦ περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν (Α' Θεσ. 4, 13-18), ἐνῶ οἱ στίχοι 6-7 στὴ διδασκαλία τοῦ γιὰ τὸ φθαρτὸ σῶμα τοῦ γήινου ἀνθρώπου καὶ τὸ ἀφθαρτὸ τοῦ οὐράνιου-ἀναστημένου (Α' Κορ. 15, 35-54). Ο στίχος 9 ἀποτελεῖ υπενθύμιση τῶν λόγων τοῦ Κυρίου (Ἰωάν. 11, 26) πῶς οἱ πιστοὶ Τοῦ δὲν πεθαίνουν.

Σχετικὰ με τὰ λεξιλογικὰ στοιχεῖα τοῦ οἴκου καὶ τὴν πλοῦσια κειμενικὴ τοὺς παράδοση διάλεξα τα: οἶδαμεν πόθεν (στ. 2): νοήματα οἶδε (Ὅμ. β122), οὐκ οἶδαμεν τί γέγονεν αὐτῷ (Ἐξ. 32, 1), οὐκ οἶδαμεν πόθεν ἐστίν (Ἰωάν. 9, 29), πόθεν; (Αἰσχύλ. Χο. 657) καὶ πόθεν ἔρχη καὶ ποῦ πορεύη; (Γέν. 16, 8), ἐξῆλθον (στ. 2): ἐκ δ' ἦλθε κλισίης (Ὅμ. Κ140) καὶ ἐξελθε ἐκ τῆς γῆς σου (Γέν. 12, 1 καὶ Πράξ. 7, 3), νῦν (στ. 3): νῦν Μενέλαος ἐνίκησεν (Ὅμ. Γ439), καὶ νῦν δεῦρο ἀποστείλω σε (Ἐξ. 3, 10) καὶ καὶ νῦν δεῦρο ἀποστελῶ σε (Πράξ. 7, 34), ἀπαλλαγέντες τῶν πόνων (στ. 4· εἶναι κομβικῆς σημασίας ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία γιὰ τὸ πολὺμοχθο τῆς παρούσας ζωῆς ὡς σταδίου

αγώνα σε αντίθεση με την ανάπαυση των δικαίων στην αιώνια): *ἡ ἴμὸς παῖς σ' ἀπαλλάξει κακῶν;* (Αἰσχύλ. Πρ. 773), *ἀπήλλαξε γὰρ ἂν πόνον ἀπὸ ὀφθαλμῶν μου* (Ἰωβ 3, 10), *δὸς ἐργασίαν ἀπηλλάχθαι ἀπ' αὐτοῦ* (Λουκ. 12, 58), *παύσαντο πόνου* (Ὅμ. Α468) και *πόνος οὐκ ἔσται ἔτι* (Ἄποκ. 21, 4), *πέλουσι* (στ. 5· πολυχρησιμοποιημένο ρῆμα στην αρχαιοελληνική γραμματεία): *ὄσσα δὲ δίσκου οὐρα κατωμαδίῳ πελονται, ὃν τ' αἰζήσος ἀφήκεν ἀνὴρ πειρώμενος ἡβης, τόσσον ἐπίδραμέτην* (Ὅμ. Ψ431-433), *ἀναπαύσει* (στ. 5· στη Βίβλο ο ὀρος χρησιμοποιεῖται συχνά με τη σημασία της μεταθανάτιας δικαίωσης): *οὐδέ ποτ' ἄμπαυσις γίνεται οὐδεμία ἵπποισίν τε καὶ αὐτῶι* (Μίμνερμ. 12, 2-3), ἐν δὲ ἀναπαύσει ἄδου ἐκοιμήθησαν (Ἰωβ 21, 13) και *ἀνάπαυσιν οὐκ ἔχουσιν* (Ἄποκ. 4, 8), *ἀποδύσας* (στ. 6): *ἀπέδυσσε πᾶσας τὰς Κορινθίων γυναῖκας* (Ἡρόδ. 5. 92, 7), *πρόσκαιρον* (στ. 6): *οὐ γὰρ ἐκ παρατάξεως ἦσαν, οὐδὲ μάχας ἐμφανῆ κατάστασιν ἐχούσας καὶ νόμιμον, ἐκδρομὰς δὲ προσκαίρους τιθέμενοι, καὶ κατὰ <φυγὰς> ἢ διώξεις ἐπιχειροῦντες αὐτοῖς καὶ συμπλεκόμενοι, κατώρθουν* (Πλούτ. Πελοπ. 15), *ὑπερεῖδε τὴν τῶν τέκνων πρόσκαιρον σωτηρίαν* (Δ' Μακ. 15, 8) και *τὰ γὰρ βλεπόμενα πρόσκαιρα* (Β' Κορ. 4, 18), *ἐνδύμα* (στ. 6· η αντίληψη του σώματος ως ενδύματος, και μάλιστα πρόσκαιροῦ, της ψυχῆς εἶναι πλατωνική και δείχνει την επίδραση που δέχθηκαν ἀπὸ τον φιλόσοφο πολλοὶ χριστιανοὶ διανοητές): *τὰς μὲν γυναῖκας ἐκποδῶν ἀπελθεῖν ἐκέλευσε, τῶν δὲ νεωτέρων τοὺς μηδέπω γενειῶντας ἐνδύμασι καὶ μίτραις καὶ ὑποδήμασι τοῖς ἐκείνων σκευασαμένους καὶ λαβόντας ἐγχειρίδια κρυπτὰ παίζειν καὶ χορεύειν προσέταξε* (Πλούτ. Σόλ. 8), *ἦψαντο ἐνδυμάτων αὐτῶν* (Θρ. Ἱερ. 4, 14) και *ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων* (Ματθ. 7, 15) και *ὁ πιστεύων μοι οὐκ ἀπόλλυται* (στ. 9· αναγκαία προϋπόθεση της ἀνθρώπινης σωτηρίας ἀποτελεῖ η πίστη στον Θεάνθρωπο): *μὴ πάντα πειρῶ πᾶσι πιστεύειν* (Μένανδρ. Μονόστιχ. 335), *ἐπίστευσαν τῷ θεῷ* (Ἐξ. 14, 31), *ἀπώλετο λυγρῷ ὀλέθρῳ* (Ὅμ. γ87), *αὐτοὶ ἀπολοῦνται* (Ψαλμ. 101, 27) και *τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται* (Ἰωάν. 3, 16).

Β' ΟΙΚΟΣ

Ο Ρωμανὸς υμνεῖ τη αξία της πίστεως που εἶναι ἀκρογωνιαίος λίθος για τον ἴδιο τον ἀνθρωπο. Χωρὶς πίστη ο ἀνθρωπος θα ἐκμηδενισθεῖ και θα εξαφανισθεῖ. Με την πίστη η ἰσχὺς του Χριστοῦ περνά στον ἀνθρωπο και κυριαρχεῖ στα πάντα.

Οι στίχοι 1-3 περὶ παντοδυναμίας της πίστεως ἀποτελοῦν ἀπήχηση των ἀντιλήψεων του Παύλου (Φιλ. 4, 13), ἐνῶ οι 5-11 ἀναφέρονται με πολλὰ ποιητικὰ στοιχεῖα στο μῆνυμα που ἐστάλη στον Ἰησοῦ ἀπὸ τις ἀδελφές του Λάζαρου (Ἰωάν. 11, 3). Δεν φαίνεται σε κάποιο σημεῖο στο Ευαγγέλιο ὅτι

καυχώνταν για την πίστη τους. Άλλωστε, ο Ιωάννης μόνο για την Μάρθα αναφέρει πίστη (Ίωάν. 11, 22-27).

Από τις φράσεις και λέξεις που χρησιμοποιεί ο ποιητής μνημονεύω τις *κέκτηται τήν τὰ πάντα ισχύουσαν πίστιν* (στ. 2), *μέγα κτήμα, κρατεῖ* (στ. 4), *έκαυχῶντο* (στ. 5), *άσθενήσαντα, πιστόν άδελφόν* (στ. 6), *άπέστειλαν* (στ. 7) και *έπιφάνης* (στ. 10· η ιδέα της θείας επιφάνειας παρουσιάζεται σε πλείστα αρχαιοελληνικά κείμενα, αλλά αποκτά ξεχωριστό περιεχόμενο στην ιουδαιοχριστιανική αντίληψη του κόσμου), για τις οποίες μνημονεύω τα σχετικά, συντακτικά και σημασιολογικά, χωρία *κτήμασι τέρπεσθαι τὰ γέρων έκτήσατο Πηλεύς* (Όμ. Ι400), *πίστιν κτήσαι έν πτωχεία μετά τοῦ πλησίον* (Σοφ. Σειρ. 22, 23), *όμοῦ δέ πάντες άναμειγμένοι φείδοντο κέντρων οὔδέν*, (Σοφ. Ήλ. 715-716), *άποδεκατῶ πάντα ὅσα κτῶμαι* (Λουκ. 18, 12), *μέγιστον ίσχυσε στρατοῦ* (Σοφ. Αἶ. 502), *διαβήσεσθε εὔζωνοι πρότεροι τῶν άδελφῶν ὑμῶν, πᾶς ὁ ισχύων* (Ίησ. 1, 14), *πάντα ισχύω έν τῶ ένδυναμοῦντι με Χριστῶ* (Φιλ. 4, 13), *τίν', ὦ τάλαιν', ἔχουσα πίστιν;* (Σοφ. Ήλ. 887), *ὁ δέ δίκαιος έκ πίστεώς μου ζήσεται* (Άββ. 2, 4), *έν ἔχω πᾶσαν τήν πίστιν...* (Α' Κορ. 13, 2), *μάλα γάρ μέγα μήσατο ἔργον* (Όμ. γ261), *έλθειν τήν ήμέραν κυρίου τήν μεγάλην και έπιφανή* (Ίωήλ 3, 4 και Πράξ. 2, 20), *ταύτας έξείλεθ' αὐτῶ κτήμα* (Σοφ. Τρ. 245), *κτήμα δέ τίμιον άνήρ καθαρός*. (Παρ. 12, 27), *ήν γάρ ἔχων κτήματα πολλά*. (Ματθ. 19, 22), *μέγα πάντων Άργείων κρατέει* (Όμ. Α78-79), *ὁ δέ κρατῶν ὀργῆς κρείσσων καταλαμβανομένου πόλιν* (Παρ. 16, 32), *οὔκ ήν δυνατόν κρατεῖσθαι αὐτόν υπ' αὐτοῦ* (Πράξ. 2, 24), *εὔεργεσίησι βασιλέα οὔ καυχήσεται ὑπερβαλέσθαι* (Ηρόδ. 7, 39), *μη καυχάσθω ὁ φρόνιμος έν τή φρονήσει αὐτοῦ* (Α' Βασ. 2, 10), *ὁ καυχώμενος έν κυρίῳ καυχάσθω* (Α' Κορ. 1, 31), *ήσθένησεν* (Διογ. Λ. 13, 2), *ήσθένησα γάρ λίαν* (Α' Έσδ. 1, 30), *άπεκρίθη αὐτῶ ὁ άσθενῶν* (Ίωάν. 5, 7), *Άστῶν μηδενί πιστός έών πόδα τῶνδε πρόβαινε* (Θέογν. 283), *εὔρες τήν καρδίαν αὐτοῦ πιστήν* (Νε. 9, 8), *έστρατήγεε Άχαιμένης Ξέρξεω έών άπ' άμφοτέρων άδελφεός*, (Ηρόδ. 7, 97), *τῶ άδελφῶ σου δουλεύσεις* (Γέν. 27, 40), *εἶδε δύο άδελφούς*, (Ματθ. 4, 18), *Διά Σιλουανοῦ ὑμῖν τοῦ πιστοῦ άδελφοῦ, ὡς λογίζομαι, δι' ὀλίγων ἔγραψα* (Α' Πέτ. 5, 12), *πρός σε δεῦρ' άπεστάλην* (Εὔρ. Ί. Τ. 1409), *και νῦν δεῦρο άποστείλω σε* (Έξ. 3, 10), *και νῦν δεῦρο άποστελῶ σε* (Πράξ. 7, 34), *μάχη δ' επί πᾶσα φαάνθη* (Όμ. Ρ650), *έπίφανον τὸ πρόσωπόν σου επί τὸν δοῦλόν σου* (Ψαλμ. 30, 17) και *ή φιλανθρωπία έπεφάνη* (Τίτ. 3, 4).

Γ' ΟΙΚΟΣ

Ο στίχος 4 παραπέμπει άμεσα στο Ευαγγέλιο (Ίωάν. 11, 7). Ο Ιωάννης, βέβαια, λέει πως ο Ιησούς μετά τη διήμερη χρονοτριβή του από τη λήψη του μηνύματος περί της ασθένειας του Λάζαρου κάλεσε τους μαθητές του να πάνε πάλι στην Ιουδαία. Ο ύμνος αλλάζει τη σειρά των γεγονότων, αφού η διήμερη

παραμονή αναφέρεται στον επόμενο οίκο. Ο στίχος 5 μιλά για επιστολή που στάλθηκε στον Ιησού, ενώ στο Ευαγγέλιο δεν γίνεται σαφές αν πρόκειται για επιστολή ή για προφορικό μήνυμα (Ίωάν. 11, 3). Οι στίχοι 9-10 αναφέρουν την Μαρία ως αποστολέα του παρακλητικού μηνύματος, ενώ ο Ιωάννης (11, 3) αναφέρει ότι και οι δύο αδερφές έστειλαν μήνυμα στον Ιησού. Οι στίχοι 10-11 αναφέρονται στο Ευαγγέλιο που λέει για τον Λάζαρο πως κοιμήθηκε και ο Χριστός (Ίωάν. 11, 11) πηγαίνει να τον ξυπνήσει.

Διακρίνονται τα ονοματικά στοιχεία *αύτεπάγγελτος, ιατρός, ψυχών* (στ. 2· η χριστιανική θεολογία θεωρεί ασθενή τον μεταπτωτικό άνθρωπο και αναγκαία την επέμβαση του θεραπευτού Ιησού, προκειμένου να επανευρεθεί η προπτωτική υγεία), *Ιουδαία* (στ. 4), *έλπίς* και *αδιάπτωτος* (στ. 6· έννοιες ιδιαίτερα αισιόδοξες μέσα στη σύνολη ενότητα του χριστιανικού μηνύματος) καθώς και το ρήμα *πορευθῶμεν* (στ. 4), σχετικά με τα οποία αναφέρω από τη γραμματεία τα χωρία *οὐδέ ὅστις ἐς ὄψιν τὴν ἐμὴν καταστάς αύτεπάγγελτος ἐς τὸν πόλεμον ἐμοὶ ἠθέλησε συμβαλέσθαι χρήματα* (Ἡρόδ. 7, 29), *τοὺς μὲν τε ἰητροὶ πολυφάρμακοι ἀμφιπέπονται ἔλκε' ἀκειόμενοι* (Ὁμ. Π28-29), *ἐπορεύθησαν πρὸς ἰατρούς*, (Τωβίτ 2, 10), *ἀσπάζεται ὑμᾶς Λουκᾶς ὁ ἰατρός* (Κολ. 4, 14), *ψυχὴ κατὰ χθονὸς ᾤχετο τετριγυῖα* (Ὁμ. Ψ100), *μέγας γὰρ ψυχῆς ἀγὼν καὶ κίνδυνος ἐν αἰωνίῳ βασάνῳ κείμενος τοῖς παραβάσι τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ* (Δ' Μακ. 13, 15), *τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;* (Ματθ. 16, 26), *ἀπεστάλη ἐπισκέψασθαι ἐπὶ τὴν Ἰουδαίαν* (Β' Ἑσδ. 7, 14), *ὑπάγε εἰς τὴν Ἰουδαίαν* (Ίωάν. 7, 3), *κοινὰ γὰρ ἔρχοντ' ἐλπίδες πολυπόνων ἀνδρῶν* (Πίνδ. Ν. 1, 32), *ἡ σὰρξ μου κατασκηνώσει ἐπ' ἐλπίδι* (Ψαλμ. 15, 9 και Πράξ. 2, 26), *ἀγαθῶν γὰρ πόνων καρπὸς εὐκλείης, καὶ ἀδιάπτωτος ἡ ρίζα τῆς φρονήσεως* (Σοφ. Σολ. 3, 15), *οὐ δυνήσεται ταχέως πορεύεσθαι* (Ξεν. Κύρ. Ἄν. 2, 2, 12), *πορεύθητι καὶ εἰπὸν τῷ λαῷ τούτῳ* (Ἠσ. 6, 9) και *ἐπορεύθησαν εἰς τὴν Γαλιλαίαν* (Ματθ. 28, 16).

Δ' ΟΙΚΟΣ

Ο Ιησούς γνωρίζει όλες τις ανθρώπινες σκέψεις και παρέμεινε δυο μέρες στον τόπο που βρισκόταν για να φανερωθεί η διάθεση ὄσων τον αγαπούσαν.

Οι στίχοι 2-3 παραπέμπουν ευθέως στην ευαγγελική διήγηση (Ίωάν. 11, 6). Σχετικά με τον στίχο 5 παρατηρώ πως ο ευαγγελιστής (Ίωάν. 11, 5) λέει το αντίστροφο, πως, δηλαδή, ο Ιησούς αγαπούσε τα τρία αδέλφια.

Αναφορικά με τα στοιχεία *τότε* και *ἔμεινε δύο ἡμέρας* (στ. 2) καταγράφω τα χωρία *λέξεις καὶ τότε εἶσομαι* (Σοφ. Ο. Τ. 1517), *τότε ἰαθήσεσθε* (Α' Βασ. 6, 3), *τότε λέγει αὐτοῖς* (Ματθ. 26, 38), *μενέουσιν, εἰσόκε περ Τροίην διαπέρσομεν* (Ὁμ. Ι45), *τίς νύ μοι ἡμέρη ἦδε, θεοὶ φίλοι;* (Ὁμ.

ω514), *ἔμεινεν ἐκεῖ ἡμέρας πολλάς*. (Α΄ Μακ. 11, 40), *ἐκάθισε Δαυὶδ ἐν Σεκελάκ ἡμέρας δύο* (Β΄ Βασ. 1, 1) και *ἔμεινεν ἐκεῖ δύο ἡμέρας* (Ἰωάν. 4, 40).

Αναφορικά με τη φράση *ἡγάπων τὸν δεσπότην* (στ. 5) κατάλληλα είναι τα χωρία: *διὰ τὸ πᾶσαν ἀγαπᾶν ἐπιστήμην εἰς ταύτὸν μεθειῖμεν ἀθρόας και πρόσθεν τῶν ἡδονῶν* (Πλάτ. Φίλ. 62D), *ὁ πάντων δεσπότης ἡγάπησεν αὐτήν* (Σοφ. Σολ. 8, 3), *ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου* (Ματθ. 5, 43), *ὄμμα γὰρ δόμων νομίζω δεσπότης παρουσίαν* (Αἰσχύλ. Πέρσ. 169), *νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλον σου, δέσποτα* (Λουκ. 2, 29).

Ακολουθοῦν οἱ λέξεις με βαρὺ περιεχόμενο *προσμένοντες* (στ. 6), *ἀνέσσει, ἀνάγκαις* (στ. 7), *διάθεσιν και πλεονάζουσαν* (στ. 8). Εἶναι γεγονός πως ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ διδάσκει σε πλείστα σημεῖα τῆς τὴν υπομονὴ και τὴν ολοπρόθυμῃ θετικῇ διάθεσιν τοῦ πιστοῦ ἐναντι τοῦ Σωτήρα τοῦ ανεξαρτήτως τῶν ευτυχῶν ἢ δύσκολων περιστάσεων που βιώνει. Ὡς ἀνάλογα τῶν ἀνωτέρω λεξιλογικὰ στοιχεῖα μνημονεύω τα *σὶγ' ἔχουσα πρόσμενε* (Σοφ. Ἠλ. 1236), *οἱ πιστοὶ ἐν ἀγάπῃ προσμενοῦσιν αὐτῷ* (Σοφ. Σολ. 3, 9), *ἤδη ἡμέραι τρεῖς προσμένουσί μοι* (Ματθ. 15, 32), *χρὴ τὰ περὶ τὰς αὐτῶν ψυχὰς και τὰ σώματα και τὰς οὐσίας σπουδῆς τε περὶ και ἀνέσεως ἴσχειν* (Πλάτ. Νόμ. 724A-B), *ἔδωκαν αὐτῇ ἄνεσιν* (Β΄ Παρ. 23, 15), *δίκαιον παρὰ θεῶ ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσιν ὑμᾶς θλίψιν και ὑμῖν τοῖς θλιβομένοις ἄνεσιν* (Β΄ Θεσ. 1, 6-7), *τὸ μὲν ἐξετέλεσσα και οὐκ ἐθέλουσ', ὑπ' ἀνάγκης* (Ὁμ. τ156), *παραδώσω αὐτοὺς εἰς ἀνάγκας* (Ἰερ. 15, 4), *παρεκλήθημεν, ἀδελφοί, ἐφ' ὑμῖν ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει και ἀνάγκῃ ἡμῶν* (Α΄ Θεσ. 3, 7), *ἐκάτερος ἔξιν ψυχῆς και διάθεσιν ἀποφαίνειν τινὰ ἐπιχειρήσει τὴν δυναμένην ἀνθρώποις πᾶσι τὸν βίον εὐδαιμόνα παρέχειν* (Πλάτ. Φίλ. 11D), *διήλθον εἰς διάθεσιν καρδίας* (Ψαλμ. 72, 7), *ἐπλεόνασε τὸ ἀργύριον* (Β΄ Παρ. 24, 11) και *ἵνα ἡ χάρις πλεονάσῃ* (Ῥωμ. 6, 1).

Ε΄ ΟΙΚΟΣ

Οἱ στίχοι 5-7 παραπέμπουν στον Ἰωάννη (12, 3). Ὁ στίχος 3 εἶναι προβληματικός. Ὁ Ἰησοὺς ἐβγάλε 7 δαιμόνια ὄχι ἀπὸ τὴν ἀδελφὴ του Λαζάρου, ὅπως λέει ὁ ὕμνος, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν Μαρία Μαγδαληνὴ (Μᾶρκ. 16, 9). Προβληματικός εἶναι και ὁ στίχος 8. Ὁ Ἰωάννης (12,2) μιλά για τὴν διακονία τῆς Μάρθας σε δεῖπνο, ἀλλὰ ὁ Ἰησοὺς δὲν τὴν ἐπαινεῖ. Στον Λουκά (10, 38-42) βλέπουμε δύο ἀδελφές με τα ἴδια ὀνόματα· πρόκειται για τις ἴδιες; Ὁμως, αὐτὴ που ἐπαινεῖται εἶναι ἡ Μαρία, ἐνῶ ἡ Μάρθα που περιποιεῖται τὸν Ἰησοῦ ἐπιπλήττεται, ἀφοῦ δὲν παρακολουθεῖ τα λόγια Του. Σχετικὰ με τὸν στίχο 9 παρατηρῶ πως στο εὐαγγέλιο ἀναφέρεται να κλαίει ἡ Μαρία (Ἰωάν. 11, 33) και ὄχι ἡ Μάρθα, ὅπως λέει ὁ Ῥωμανός.

Αναφορικά με τα λεξιλογικά στοιχεία του οίκου *ποιάν, δήλωσον, ἔστεψε* (στ. 1), *χειρὸς ἐξήρπασε* (στ. 3), *ἔσωσεν, Μαρία...δαιμόνων ἐπτά*, (στ. 4), *ἤλειψε τῷ μύρῳ* (στ. 5· πράξη δηλωτική της εξαιρετικής τιμῆς που επιφυλάσσουν οι Εβραίοι σε σπουδαία πρόσωπα), *θριξί πόδας, καθάραντας* (στ. 6), *δολίου, κηλίδος* (στ. 7), *ἔστεφάνωσεν, διηκόνει, πόθῳ* (στ. 8), *κλαίουσαν και παρεθάρρυνε* (στ. 9) καταγράφω από την πληθώρα των σχετικῶν κειμενικῶν ευρημάτων τα κάτωθι: *ποιίου Πρωτέως;* (Ἀριστοφ. Θεσμ. 874), *ποιά ὁδῶ ἀναβῶ;* (Δ' Βασ. 3, 8), *ποιά γάρ ἡ ζωὴ ὑμῶν;* (Ίάκ. 4, 14), *ὡς γένος ἄτλητον ἀνθρώποισι δηλώσοιμ' ὄρᾶν* (Σοφ. Ο. Τ. 792), *σύ δὲ οὐκ ἐδήλωσάς μοι* (Ἔξ. 33, 12), *ἐδήλωθη γάρ μοι περὶ ὑμῶν, ἀδελφοί μου, ὑπὸ τῶν Χλόης ὅτι ἔριδες ἐν ὑμῖν εἰσι* (Α' Κορ. 1, 11-12), *ὅπως τὸ λοιπὸν αὐτὸν ἀφνεωτέραις χερσὶν στέφωμεν* (Σοφ. Ἠλ. 457-458), *στεψώμεθα ῥόδων κάλυξι* (Σοφ. Σολ. 2, 8), *σὰς δ' ἐπιστολάς ἐξαρπάσας ὁδ' ἐκ χερῶν ἐμῶν βία, Ἀγάμεμνον, οὐδὲν τῇ δίκῃ χρῆσθαι θέλει* (Εὐρ. Ἰ. Α. 314-316), *πάντα γὰρ ταῦτα ἐποίησεν ἡ χεὶρ μου* (Ἠσ. 66, 2), *οὐχὶ ἡ χεὶρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα;* (Πράξ. 7, 50), *ἐκ μέσου τῶν ὀδόντων αὐτῶν ἄρπαγμα ἐξήρπασα* (Ἰωβ 29, 17), *ἡ γὰρ κέν μιν ἔπειτα καὶ ἐκ θανάτοιο σαῶσαι* (Ὅμ. δ753), *πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα κυρίου σωθήσεται* (Ἰωήλ 3, 5 και Πράξ. 2, 21), *ἐφάνη πρῶτον Μαρία τῇ Μαγδαληνῇ, ἀφ' ἧς ἐκβεβλήκει ἐπτά δαιμόνια* (Μᾶρκ. 16, 9), *ἠλαύνετο ὑπὸ τοῦ δαίμονος* (Λουκ. 8, 29), *πάντα λοέσσατο καὶ λίπ' ἄλειψεν* (Ὅμ. ζ227), *κάκιστ' ἀπόλοιθ' ὁ πρῶτον ἐψήσας μύρον* (Ἀριστοφ. Λυσ. 946), *σύ δὲ λούση καὶ ἀλείψη* (Ρουθ 3, 3), *μύροις καὶ οἴνοις καὶ θυμιάμασι τέρπεται καρδία* (Παρ. 27, 9), *μύρῳ ἤλειψε τοὺς πόδας* (Λουκ. 7, 46), *ὄρθαι δὲ τρίχες ἔσταν ἐνὶ γναμποῖσι μέλεσσι* (Ὅμ. Ω359), *ἐπιθήσει τὰς τρίχας ἐπὶ τὸ πῦρ* (Ἄρ. 6, 18), *ἀέθλια ποσσὶν ἄροντο* (Ὅμ. Ι124), *νίψατε τοὺς πόδας ὑμῶν* (Γέν. 19, 2), *ἐξέμαξεν ταῖς θριξὶν αὐτῆς τοὺς πόδας αὐτοῦ* (Ἰωάν. 12, 3), *ἐκάθηρε θεεῖῳ* (Ὅμ. Π228), *ἡ θυρωρὸς τοῦ οἴκου ἐκάθαιρε πυρούς* (Β' Βασ. 4, 6), *καθαίρει αὐτό,* (Ἰωάν. 15, 2), *ἀδύνατα δ' ἔπος ἐκβαλεῖν κραταιὸν ἐν ἀγαθοῖς δόλιον ἀστόν:* (Πίνδ. Π. 2, 148-150), *ἄνδρα αἰμάτων καὶ δόλιον βδελύσσεται κύριος* (Ψαλμ. 5, 7), *οἱ γὰρ τοιοῦτοι ψευδαπόστολοι, ἐργάται δόλιοι* (Β' Κορ. 11, 13), *ἐστάθη τὴν ἀσπίδα ἔχων ὁ δοκεῖ κηλὶς εἶναι τοῖς Λακεδαιμονίοις* (Ξεν. Ἑλλ. 3. 1, 9), *κηλῖδα τοῦ γήρωσ κατακτήσομαι* (Β' Μακ. 6, 25), *στεφάνωσον Ἑλλάδ'* (Εὐρ. Τρω. 1030), *ἠλάττωσας αὐτὸν βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους, δόξῃ καὶ τιμῇ ἔστεφάνωσας* (Ψαλμ. 8, 6 και Ἐβρ. 2, 7), *μή τιν' αἰσχύνῃν λάβω διακονοῦσα κρυπτά,* (Εὐρ. Ἰων 395-396), *ἡ δὲ Μάρθα περιεσπᾶτο περὶ πολλὴν διακονίαν· ἐπιστᾶσα δὲ εἶπε· κύριε, οὐ μέλει σοι ὅτι ἡ ἀδελφή μου μόνην με κατέλιπε διακονεῖν;* (Λουκ. 10, 40), *αἰτεῖς ἃ τεύξει· σὺν πόθῳ γὰρ ἡ χάρις* (Σοφ. Ο. Κ. 1106), *ἀμφὶ δέ σε Τρῶες καὶ Δαρδανίδες κλαύσονται* (Ὅμ. Σ340), *ἔκλαυσαν ἀμφοτέρω* (Γέν. 33, 4), *Ἰησοῦς οὖν ὡς εἶδεν αὐτὴν κλαίουσαν...* (Ἰωάν. 11, 33), *πέμπουσι Πείσανδρον εἰς ἄστὺ κινήσοντα τὴν πολιτείαν καὶ παραθαρρυνοῦντα τοὺς δυνατοὺς τῶν πραγμάτων ἀντιλαμβάνεσθαι καὶ*

καταλύειν τὸν δῆμον (Πλούτ. Ἄлк. 26) και παρεθάρσυνον ἀλλήλους (Δ' Μακ. 13, 8).

ΣΤ' ΟΙΚΟΣ

Οι στίχοι 2-4 παραπέμπουν κατευθείαν στον Ιωάννη (11, 11-13), ενώ ο στίχος 7 στη θεολογία του Παύλου περί θανάτου και αναστάσεως νεκρών (Α' Θεσ. 4, 13 και Α' Κορ. 15, 20). Ως γνωστόν, ο Χριστιανισμός πρεσβεύει πως η μεν ανθρώπινη ψυχή παραμένει αθάνατη, ενώ το σώμα πεθαίνει (εξαιτίας της αμαρτίας) πρόσκαιρα και μέχρι της αναστάσεως των νεκρών. Από το χρονικό σημείο αυτό και μετά θα ζει αιώνια άφθαρτο, όπως το αναστημένο σώμα του Ιησού.

Κομβικής σημασίας για τη διατύπωση της ανωτέρω θέσης είναι οι λεκτικοί τύποι *κοίμησιν εἶπε* (στ. 4) και *κεκοιμημένους* (στ. 7), που συνδυάζουν την ανθρώπινη εμπειρία της παροδικότητας του ύπνου με την αγιογραφική πίστη της παροδικότητας του θανάτου. Πρόκειται για ιδιαίτερα γνωστά στοιχεία, με μακρόχρονη χρήση στην αρχαιοελληνική και βιβλική γραμματεία, από την οποία θυμίζω σχετικά τα χωρία *κοιμήσατο χάλκεον ὕπνον* (Όμ. Λ241), *κοιμηθήσομαι μετὰ τῶν πατέρων μου* (Γέν. 47, 30), *Λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν κεκοιμηται* (Ιωάν. 11, 11), *Οὐ θέλομεν δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, περὶ τῶν κεκοιμημένων* (Α' Θεσ. 4, 13), *κοιμήσεις ἐπὶ θύραις* (Πλάτ. Συμπ. 183Α), *ἐν κοιμήσει ἐπροφήτευσεν τὸ σῶμα αὐτοῦ* (Σοφ. Σειρ. 48, 13), *οὗτοι γυναικας ἀλλὰ Γοργόνας λέγω* (Αἰσχύλ. Εὐμ. 48), *οὕτως εἶπε κύριος* (37, 12), και *ἐκεῖνοι δὲ ἔδοξαν ὅτι περὶ τῆς κοιμήσεως τοῦ ὕπνου λέγει* (Ιωάν. 11, 13).

Από τις υπόλοιπες λέξεις του οίκου ξεχωρίζω τις *λυτρωτής* (στ. 4), *ἐκκλησίαις* (στ. 6· η λέξη εκκινώντας από την αρχαιοελληνική σημασία της συγκέντρωσης των πολιτῶν απέκτησε αυτήν της συγκέντρωσης των πιστῶν), *ἐπέστειλε* (στ. 6), *στέργων* και *πίπτει* (στ. 8), για τις οποίες παραθέτω τα χωρία: *ὁ θεὸς ὁ ὕψιστος λυτρωτῆς αὐτῶν ἐστι* (Ψαλμ. 77, 35), *τοῦτον ὁ θεὸς ἄρχοντα καὶ λυτρωτὴν ἀπέστειλεν* (Πράξ. 7, 35), *τὸν ἔπαινον αὐτοῦ ἐξαγγελεῖ ἐκκλησία* (Σοφ. Σειρ. 39, 10), *Παῦλος καὶ Σιλουανὸς καὶ Τιμόθεος τῇ ἐκκλησίᾳ Θεσσαλονικέων ἐν θεῷ πατρὶ καὶ κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ* (Α' Θεσ. 1, 1), *γράψας ἐς βιβλίον τάδε ἐπέστειλε ἐς Σάμον* (Ηρόδ. 3, 40), *ἐπιστολὰς ἐπέστειλε Τωβίας* (Νε. 6. 19), *διὰ βραχέων ἐπέστειλα ὑμῖν* (Ἐβρ. 13, 22), *παῖς στέργει τε και στέργεται ὑπὸ τῶν γεννησάντων* (Πλάτ. Νόμ. 754Β), *στέρξον φίλον* (Σοφ. Σειρ. 27, 17), *ἀπὸ μικροῦ δ' ἂν ἄρειας μέγαν δόμον, δοκοῦντα κάρτα νῦν πεπτωκέναι* (Αἰσχύλ. Χο. 262-263), *πεσεῖσθε μαχαίρα* (Ἄρ. 14, 43) και *μη ἔπαισαν ἵνα πέσωσι*; (Ῥωμ. 11, 11).

Ζ΄ ΟΙΚΟΣ

Οι στίχοι 2-3 παραπέμπουν άμεσα στο Ιωάννη (11, 14), ενώ τα μετά τον στίχο 4 είναι ποιητικά ευρήματα του Ρωμανού, καθώς δεν υπάρχουν στο Ευαγγέλιο.

Σχετικά με τα γλωσσικά στοιχεία του κειμένου *παρρησία* (στ. 2), *τὸ λοιπὸν* (στ. 3), *θαῦμα* (στ. 5· με την έννοια του αξιοθαύμαστου υπερφυσικού γεγονότος), *μέλλομεν*, *βλέπειν* (στ. 7), *ἡσχύνθησαν* και *ἰσχύν* (στ. 9) παρατηρῶ πως είναι κοινότατα στην κλασική και βιβλική γραμματεία, από την οποία αρύομαι τα χωρία: *θέλω δ' ἀκοῦσαι, πότερά σοι παρρησία φράσω τὰ κειῖθεν ἢ λόγον στειλώμεθα* (Εὐρ. Βάκχ. 668-669), *στήσεται ἐν παρρησία πολλῇ ὁ δίκαιος* (Σοφ. Σολ. 5, 1), *εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς παρρησία·* (Ἰωάν. 11, 14), *τὸ λοιπὸν ἤδη ἡμῖν ἐστι σκέψασθαι* (Πλάτ. Πολ. 444E), *τὸ δὲ λοιπὸν εἰργάσαντο θεοῦς*, (Ἦσ. 44, 15), *Τὸ λοιπὸν, ἀδελφοί μου, ἐνδυναμοῦσθε* (Ἐφ. 6, 10), *θαῦμ' ἐτέτυκτο πελώριον* (Ἦμ. ι190), *θαῦμα ἔσχεν ἀληθινούς ἐπὶ τούτῳ* (Ἰωβ 17, 8), *ἐθαύμασα ἰδὼν αὐτὴν θαῦμα μέγα* (Ἀποκ. 17, 6), *ἔμελλον ἔτι ξυνέσεσθαι οἰζυῖ πολλῇ* (Ἦμ. η270), *ἀποθνήσκειν μέλλων ἔφη* (Δ' Μακ. 12, 16), *τί μέλλεις ποιεῖν;* (Πράξ. 22, 26), *βλέποντες ἔβλεπον μάτην* (Αἰσχύλ. Πρ. 447), *βλέποντες βλέπετε καὶ οὐ μὴ ἴδητε* (Ἦσ. 6, 9 και Ματθ. 13, 14), *οὐ τί σε τόνδ' ἄξεσθαι οἰόμεθ', οὐδὲ ἔοικεν, ἀλλ' αἰσχυνόμενοι φάτιν ἀνδρῶν ἠδὲ γυναικῶν, μὴ ποτέ τις εἶπησι κακώτερος ἄλλος Ἀχαιῶν* (Ἦμ. φ322-324), *οὐκ αἰσχύνεται πρόσωπα δικαίων* (Παρ. 28, 21), *ἐν οὐδενὶ αἰσχυνθήσομαι* (Φιλ. 1, 20), *βασιλεία γὰρ διόλωλεν ἰσχύς*. (Αἰσχύλ. Πέρσ. 590), *ἡσθένησεν ἐν πτωχείᾳ ἢ ἰσχύς μου* (Ψαλμ. 30, 11), *ἢ ἰσχύς τῷ θεῷ ἡμῶν εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων* (Ἀποκ. 7, 12).

Η΄ ΟΙΚΟΣ

Οι στίχοι 1-4 παραπέμπουν στον Ιωάννη (11, 17-18). Ο στίχος 7 παραπέμπει στη Γένεση (3, 15), όπου ο Θεός λέει στον ὄφι-διάβολο ὅτι θα συντριβεῖ ἀπὸ τον ἀπόγονο της Εὐας, δηλαδή τον Ἰησοῦ. Πρόκειται για την πρώτη ευχάριστη εἶδηση μετὰ την ἀνθρώπινη πτώση και οι θεολόγοι την χαρακτηρίζουν πρωτευαγγέλιο. Ο στίχος 10 ἀναφέρεται στην ἀνάσταση του γιου της χήρας (Λουκ. 7, 11-17). Ο διάλογος Ἄδη-Θανάτου παραπέμπει στο ἀπόκρυφο ευαγγέλιο του Νικοδήμου (κεφ. 15-18), ὅπου ο Σατανάς-πρίγκιπας του θανάτου διαλέγεται με το πρίγκιπα της κόλασης-Ἄδη.

Αναφορικά με τις λέξεις-κλειδιά για την κατανόηση του μηνύματος του οἴκου *κατέχει* (στ. 2), *τοὺς ἐκ γῆς ὡς ἀκρίδας, οἰκτράς·* (στ. 3· δηλώνεται ἐμφατικά η ἀνθρώπινη ἀδυναμία), *πατήσαντες τὴν κεφαλὴν μου* (στ. 7· δηλώνει την ἐκμηδένιση του ἀντίπαλου, ἀφοῦ το κεφάλι ἀποτελεῖ το στρατηγεῖο του ἀνθρώπινου σώματος), *Ἰησοῦς...πάλιν ἦλθεν, ἀναπράξας* (στ. 8), *ἀποφεύγει* και *τὸ πρότερον* (στ. 9) παραθέτω τα χωρία: *ἄπερ ἂν ἄπαξ*

κατάσχωσι (Ίσοκρ. 283D), διαβαίνετε τὸν Ἰορδάνην τοῦτον εἰσελθόντες κατασχεῖν τὴν γῆν (Ίησ. 1, 11), τὰς παραδόσεις κατέχετε (Α΄ Κορ. 11, 2), λέληθας ἐχθρὸς ὢν τοῖς σοῖσιν αὐτοῦ νέρθε κάπι γῆς ἄνω (Σοφ. Ο. Τ. 415-416), ἀναβήτω ἀκρίς ἐπὶ τὴν γῆν (Ἐξ. 10, 12), ὑπὸ ριπῆς πυρὸς ἀκρίδες ἠερέθονται φευγέμεναι ποταμὸν (Ὅμ. Φ12-13), ἐξῆλθον ἀκρίδες εἰς τὴν γῆν (Ἀποκ. 9, 3), ὃ μὲν αὖθι πεσῶν κοιμήσατο χάλκεον ὕπνον οἰκτρὸς (Ὅμ. Λ241-242), συνήθροιστο πρὸς τὴν οἰκτροτάτην θεωρίαν (Γ΄ Μακ. 5, 24), εἴμ' ἐς δόμων μέλαθρα πορφύρας πατῶν (Αἰσχύλ. Ἀγ. 957), οὐ μὴ πατήσουσιν οἶνον εἰς τὰ ὑπολήνια (Ἡσ. 16, 10), πατεῖ τὴν ληνὸν τοῦ οἴνου (Ἀποκ. 19, 15), χεύατο κάκ κεφαλῆς (Ὅμ. Σ24), αὐτός σου τηρήσει κεφαλὴν, (Γέν. 3, 15), ἔτυπτον εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ (Ματθ. 27, 30), ἄγωμεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν πάλιν...Ἐλθὼν οὖν ὁ Ἰησοῦς εὔρεν αὐτὸν (Ἰωάν. 7-17), χρήματα ἀνέπραξαν (Θουκ. 8, 107), αὐτῶς σοφίην ὁ σοφώτατος οὐκ ἀποφεύγει (Θέογν. 1159), ἐν τούτοις ἀποφεύξεται πᾶς φίλος (Σοφ. Σειρ. 22, 22), τὰ τίμια ἡμῖν καὶ μέγιστα ἐπαγγέλματα δεδώρηται, ἵνα διὰ τούτων γένησθε θείας κοινωνοὶ φύσεως ἀποφυγόντες τῆς ἐν κόσμῳ ἐπιθυμίας φθορᾶς (Β΄ Πέτ. 1, 4), πρότερον δὲ ἦν ἄρα ἀνώνυμος (Ἡρόδ. 4, 45), εἰσελεύσονται οἱ υἱοὶ αὐτῶν ὡς τὸ πρότερον (Ἰερ. 37, 20), εὐηγγελισάμην ὑμῖν τὸ πρότερον (Γαλ. 4, 13).

Θ' -Ι' ΟΙΚΟΙ

Παραπέμπουν στο ἀπόκρυφο εὐαγγέλιο του Νικοδήμου (κεφ. 15-19), ὅπου οἱ πρίγκηπες του θανάτου καὶ τῆς κόλασης διαλέγονται γιὰ τὴν ἀνάστασι νεκρῶν, που ὡς τότε βασανίζονταν, ἀφοῦ παρουσιάζονται ὡς αἰχμάλωτοι καὶ δέσμιοί τους. Εἰδικὰ τὸ κεφάλαιο 19 δείχνει τὸ Ἰησοῦ νὰ ἀνασταίνει ἀπὸ τὴν ἀμαρτία καὶ τὴν φθορὰ τὸν Ἀδὰμ καὶ τοὺς ἀπογόνους του (Ἡ εἰκόνα ἀποδίδεται στὴ εἰκονογραφία τῆς Ἀνάστασις ὡς εἰς Ἄδου κάθοδο).

Σχετικὰ με τοὺς γλωσσικοὺς τύπους τοῦ θ' οἴκου *ἀκαταγώνιστε* (στ. 1· ἡ πίστη στὸ ἀναπόφευκτο καὶ στὴν παντοδυναμία τοῦ θανάτου κυριαρχεῖ στὴν ἀρχαία φιλοσοφία καὶ ποίηση), *φίλου* (στ. 2), *πέπτω* (στ. 3), *καταπίνων*, *εὐθέως* (στ. 4), *χαίρω*, *αἶρω*, *φθειρομένους* (στ. 5), *μασσῶμαι*, *ἀρπάζομαι* (στ. 6), *ὑποτάγηθι* καὶ *ἐνθυμούμενος* (στ. 9) μνημονεύω ἀπὸ τα χωρία τῆς προηγηθείσης τοῦ ὕμνου γραμματείας τα: *ὑπέστη τοὺς πολεμίους, δόξαντας διὰ τὸ βάρος ἀκαταγωνίστους εἶναι* (Διόδ. 17, 26), *μάλα οἱ φίλος ἦεν* (Ὅμ. Α381), *μὴ ἐγκαταλίπης φίλον ἀρχαῖον* (Σοφ. Σειρ. 9, 10), *ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται* (Ἰωάν. 11, 11), *κοιλία πέσσουσι* (Ἰησ. Ἀρχ. Ἰητρ. 12), *τοὺς μὲν κατέπινε Κρόνος* (Ἡσ. Θ. 459), *κατέπινεν ὁ θάνατος ἰσχύσας* (Ἡσ. 25, 8), *κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νῆκος* (Α΄ Κορ. 15, 54), *εὐθύς ἐξώμωξεν* (Σοφ. Αἰ. 317), *ὁ ἀνὴρ εὐθέως εἰς ἑαυτὸν ἀνελύθη* (Σοφ. Σολ. 5, 12), *εὐθέως ἀνέβλεψαν* (Ματθ. 20, 34), *χαίρει δέ μοι ἦτορ* (Ὅμ. Ψ647), *ἐχάρη σφόδρα* (Γ΄ Βασ. 5, 7), *ἐν τούτῳ χαίρω* (Φιλ. 1, 18), *ἀπὸ μικροῦ δ' ἂν ἄρειας μέγαν*

(Αἰσχύλ. Χο. 262), ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη (Ἡσ. 53, 8 και Πράξ. 8, 33), φθείρει τὰ πάντα κνώδαλ' (Σοφ. Τραχ. 716), ἐφθάρη ἡ οἰκουμένη (Ἡσ. 24, 4), ὅσα δὲ φυσικῶς ὡς τὰ ἄλογα ζῶα ἐπίστανται, ἐν τούτοις φθείρονται (Τούδας 10),

βουλήσομαι τοῦ δεσπότου λαβὼν τιν' ἄρτον καὶ κρέας μασώμενος τὸ λοιπὸν οὕτω τῷ κόπῳ ξυνεῖναι (Ἀριστοφ. Πλ. 319-321), ρίζας ξύλων ἐμασσῶντο ὑπὸ λιμοῦ μεγάλου (Ἰώβ 30, 4), ἐμασσῶντο τὰς γλώσσας αὐτῶν ἐκ τοῦ πόνου (Ἀποκ. 16, 10), κτανεῖν θέλων τήνδ' ἐκ χερῶν ἀρπάζομαι (Εὐρ. Ἄνδρ. 661), ἔμαθε τοῦ ἀρπάζειν ἀρπάγματα, ἀνθρώπους ἔφαγε (Ἰεζ. 19, 3), ἠρπάσθη τὸ τέκνον αὐτῆς πρὸς τὸν θεὸν καὶ πρὸς τὸν θρόνον αὐτοῦ (Ἀποκ. 12, 5), ἐδούλευσας, ὑπετάγης (Ἀριαν. Ἐπίκτ. 5. 4, 33), πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ (Ψαλμ. 8, 7 και Ἑβρ. 2, 8), τί δὲ τοῦτ' ἐγέλασας ἐτεόν; ἐνθυμούμενος ὅτι παιδάριον εἶ (Ἀριστοφ. Νεφ. 820), τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ τίς ἐνθυμηθήσεται; (Σοφ. Σειρ. 16, 20), ταῦτα δὲ αὐτοῦ ἐνθυμηθέντος ἰδοὺ ἄγγελος κυρίου κατ' ὄναρ ἐφάνη αὐτῷ (Ματθ. 1, 20).

Σχετικὰ με τοὺς γλωσσικοὺς τύπους τοῦ ι' οἴκου ἔβρυξεν (στ. 1· ἰσχυρὸ ρῆμα, δηλωτικὸ τῆς οδύνης), ἄμοιρος, κακῶν, καλῶς, παραινεῖς (στ. 3), γαστέρα (στ. 4), θάλασσα, ποταμοὺς, τελευτώντων, δεχόμενος (στ. 6), μηδέποτε, κόρον, λαμβάνων (στ. 7), ἡσύχασσον, εὐτάκτησον (στ. 9) και ροπήν (στ. 10) παραθέτω ἀπὸ τα χωρία τῆς προηγηθείσης τοῦ ὕμνου γραμματείας τα: τοὺς ὀδόντας βρύχει (Ἰππ. 593, 29), ἔβρυξεν ἐπ' ἐμέ τοὺς ὀδόντας (Ἰώβ 16, 9), ἔβρυχον τοὺς ὀδόντας ἐπ' αὐτόν. (Πράξ. 7, 54), Πῶς ἂν οὖν θεὸς εἶη ὃ γε τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἄμοιρος; (Πλάτ. Συμπ. 202D), μηδεὶς ἡμῶν ἄμοιρος ἔστω τῆς ἡμετέρας ἀγερωχίας (Σοφ. Σολ. 2, 9), δίδου δ' ἀγαθόν τε κακόν τε (Ὅμ. θ63), πρόσωπον δὲ κυρίου ἐπὶ ποιοῦντας κακά. (Ψαλμ. 33, 17 και Α' Πέτ. 3, 12), οὐδ' ἔτι καλῶς οἶκος ἐμός διόλωλε (Ὅμ. β63), καλῶς ἐποίησας (Γ' Βασ. 8, 18), καλῶς πάντα πεποίηκε (Μάρκ. 7, 37), παρήνει τοιάδε (Θουκ. 1, 139), παρήνει γενέσθαι τοῦ μειρακίου σύμβουλον (Β' Μακ. 7, 25), παραινῶ ὑμᾶς εὐθυμεῖν (Πράξ. 27, 22), κέλεται δὲ ἐ γαστήρ μήλων πειρήσοντα καὶ ἐς πυκινὸν δόμον ἐλθεῖν (Ὅμ. ζ133-134), ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει (Ἡσ. 7, 14 και Ματθ. 1, 23), οἱ ἂν κομίζωνται ἀπὸ τῆσδε τῆς θαλάσσης ἐς Βαβυλῶνα, καταπλέοντες τὸν Εὐφρῆτην ποταμὸν τρίς τε ἐς τὴν αὐτὴν ταύτην κώμην παραγίνονται (Ἡρόδ. 1, 185), ἐὰν γένηται ὁ λαὸς Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης... (Ἡσ. 10, 22), ἐὰν ᾗ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης... (Ῥωμ. 9, 27), ζωμοῦ δ' ἔρρει παρὰ τὰς κλίνας ποταμὸς κρέα θερμὰ κυλίνδων (Τηλεκλείδ. ἐν «Ἄμφικτ.» 1, 8), ἐνεπλήσθης ὡς ποταμὸς συνέσεως (Σοφ. Σειρ. 47, 14), ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ρεύσουσιν ὕδατος ζῶντος (Ἰωάν. 7, 38), ἐπειδὴν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου τελευτήσω (Ξεν. Κύρ. Παιδ. 8. 7, 17), ὁ γὰρ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσῃ (Ἡσ. 66, 24), ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτᾷ (Μάρκ. 9, 48), δέξατό οἱ σκῆπτρον πατρώιον (Ὅμ. Β186), δέξαι ἐμοὺς λόγους (Παρ. 4, 10), ὁ δεχόμενος ὑμᾶς

ἐμέ δέχεται (Ματθ. 10, 40), *μὴ παύσαιο μηδέποτε ἑσθίων* (Ἀριστοφ. Εἰρ. 31), *μηδέποτε δευτερώσης λόγον* (Σοφ. Σειρ. 19, 7), *ἐκ τούτων γάρ εἰσιν οἱ ἐνδύνοντες εἰς τὰς οἰκίας καὶ αἰχμαλωτίζοντες γυναικάρια σεσωρευμένα ἀμαρτίαις, ἀγόμενα ἐπιθυμίαις ποικίλαις, πάντοτε μανθάνοντα καὶ μηδέποτε εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν δυνάμενα* (Β΄ Τιμ. 3, 6-7), *πάντων μὲν κόρος ἐστί*, (Ὅμ. Ν636), *τρόμος λάβε γυῖα* (Ὅμ. Ω170), *τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάβοι ἕτερος* (Ψαλμ. 108, 8), *αὐτὸς τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε* (Ματθ. 8, 17), *σύ δ' ἠσύχαζε* (Αἰσχύλ. Πρ. 327), *ἠσύχασον* (Γέν. 4, 7), *τὸ μὲν σάββατον ἠσύχασαν κατὰ τὴν ἐντολήν*. (Λουκ. 23, 56), *ἐτοιῆμοι ἦσαν εὐτάκτεῖν* (Θουκ. 8, 1), *τῶν δὲ ἐπηγγελμένων τῷ βασιλεῖ χρημάτων οὐδὲν εὐτάκτει* (Β΄ Μακ. 4, 27), *δέδορκε φῶς ἐπὶ σμικρᾷς ῥοπήσιν* (Εὐρ. Ἴππ. 1163) καὶ *πρὸς μίαν ῥοπήν ἡ ἐντιμότερα γένεσις αὐτῶν διεφθάρη* (Σοφ. Σολ. 18, 12).

ΙΑ΄ ΟΙΚΟΣ

Ο στίχος 5 παραπέμπει στο Ἰωάννη (11, 33), που αναφέρεται στη συγκίνηση του Ἰησοῦ καὶ στην ἀντίδραση Του σε αὐτὴν προ τῶν πενθούντων τον Λάζαρο Ἰουδαῖον. Ο στίχος 6 παραπέμπει στο ἀπόκρυφο Ευαγγέλιο του Νικοδήμου μέσω της εικονοπλασίας τῶν πυλῶν του κάτω κόσμου (κεφ. 15-19) καὶ στον ψαλμὸ 23 (7-10), που παραστατικὰ περιγράφουν τὴν ἀπελευθέρωση τῶν πεθαμένων ἀπὸ τα δεσμά του θανάτου.

Σχετικὰ με τα ἀναγραφόμενα *ἔδοξεν, βροτῶν, πάντοτε* (στ. 1), *ἐπλάτυνας, οὐκ ἐπαύσω, ἀεὶ* (στ. 2), *ἀρκέσθητι, οὐκοῦν* (στ. 3), *ἀφορῶ, ἀπειλοῦντος* (στ. 4), *βήματα, ἐμβριμωμένου* (στ. 5· μετοχή που καταδεικνύει, κατὰ τοὺς θεολόγους μας, τὴν ἀνθρώπινη φύση του Κυρίου), *διαλακτίζοντος* (στ. 6· ἐξαιρετικὰ σπάνιο ῥήμα), *κοιλίαν ἐρευνῶντος* (στ. 7) καὶ *ἐξωγκώθησ* (στ. 8) ἔχω διαλέξει τα παραδοθέντα στη γραμματεία χωρία: *τοιαῦτ' ἔδοξε τῷδε Καδμείων τέλει* (Αἰσχύλ. Θῆβ. 1025), *ἔδοξαν τὸν ὄλεθρον ἀναλαμβάνειν* (Γ΄ Μακ. 6, 30), *εἴ τις δοκεῖ προφήτης εἶναι* (Α΄ Κορ. 14, 37), *οἷοι νῦν βροτοὶ εἰσὶ* (Ὅμ. Ε304), *βροτὸν οὐ μὴ ἐντραπῶ* (Ἰωβ 32, 21), *τὸ γὰρ μεγάλως ἰσχύειν πάρεστί σοι πάντοτε* (Σοφ. Σολ. 11, 21), *πάντοτε χαίρετε* (Α΄ Θεσ. 5, 16), *τί πλατύνειαι, ἡλίθιος ὤς;* (Διογ. Λ. Τίμων 4, 24), *ἐπλάτυνας τὴν καρδίαν μου* (Ψαλμ. 118, 32), *ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτυνται* (Β΄ Κορ. 6, 11), *τὸν ἄνδρα παῦσον ταῦτα ποιεῦντα* (Ἡρόδ. 5, 23), *παῦσον τὴν γλῶσσάν σου ἀπὸ κακοῦ* (Ψαλμ. 33, 14), *παυσάτω τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ ἀπὸ κακοῦ* (Α΄ Πέτ. 3, 10), *αἰὲν ὑπέροχον σθένος κραταιὸν...οὐράνιον τε πόλον νώτοις ὑποστενάξει* (Αἰσχύλ. Πρ. 428-430), *ἀεὶ πλανῶνται τῇ καρδίᾳ* (Ψαλμ. 94, 10), *καθὼς ἀεὶ ἐποίει αὐτοῖς* (Μάρκ. 15, 8), *ἔφη οὐκέτι ἀρκέεσθαι τούτοις* (Ἡρόδ. 9, 33), *ἀρκέσει αὐτοῖς;* (Ἄρ. 11, 22), *τούτοις ἀρκεσθησόμεθα* (Α΄ Τιμ. 6, 8), *οὐκοῦν οὐ;* (Πλάτ. Φίλ. 43D), *οὐκοῦν βασιλεὺς εἶ σύ;* (Ἰωάν. 18, 37), *ἀπώρων τὸ ἶρόν,*

(Ἡρόδ. 8, 37), *ἐξεδίκησαν τὸ ἔθνος εἰς θεὸν ἀφορῶντες* (Δ΄ Μακ. 17, 10), *τρέχωμεν τὸν προκειμένον ἡμῖν ἀγῶνα, ἀφορῶντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγόν* (Ἑβρ. 12, 1-2), *αἶψα δ' ἀναστὰς ἠπέλιπεν μῦθον* (Ὅμ. Α388), *ὁ ἀδελφός σου ἀπειλεῖ σοι* (Γέν. 27, 42), *πάσχων οὐκ ἠπέλει* (Α΄ Πέτ. 2, 23), *βάματι δ' ἐν πρώτῳ κιχὼν παῖδ' ἐκ νεκροῦ ἄρπασε* (Πίνδ. Π. 3, 75-77), *βήματα ἀνθρώπου ἀναγγέλλει τὰ περὶ αὐτοῦ* (Σοφ. Σειρ. 19, 30), *οὐκ ἔδωκεν αὐτῷ κληρονομίαν ἐν αὐτῇ οὐδὲ βῆμα ποδός*, (Πράξ. 7, 5), *ἐμβριμώμενος ἐν ἑαυτῷ, ἔρχεται εἰς τὸ μνημεῖον* (Ἰωάν. 11, 38), *οὐραν τε ποσὶν διελάκτισε χλαῖναν, φευγέμεν ὀρμαίνων* (Θεόκρ. 24, 25-26), *ἔπλησαν τοῦ νεκροῦ τὴν κοιλὴν* (Ἡρόδ. 2, 87), *ἐρευνᾷ ταμιεῖα κοιλίας* (Παρ. 20, 27), *Χριστῷ οὐ δουλεύουσιν, ἀλλὰ τῇ ἑαυτῶν κοιλίᾳ* (Ῥωμ. 16, 18), *ὧν γὰρ ἂν θεὸς χρειάν ἐρευνᾷ* (Σοφ. Ο. Τ. 725), *ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς*, (Ἰωάν. 5, 39) και πάντα ἐξώγκωτο (Ἡρόδ. 6, 125).

ΙΒ΄ ΟΙΚΟΣ

Οι στίχοι 4-7 εκτός του Απόκρυφου Ευαγγελίου του Νικοδήμου που προαναφέρθηκε παραπέμπουν και στον Ιεζεκιήλ (37, 1-14), όπου ο προφήτης βλέπει σε ὄραμα τα οστά των νεκρῶν να παίρνουν ζωή. Ο προφήτης μιλά για οστά, δέρμα, σάρκες, νεύρα και πνεύμα, ενώ ο ποιητής για σωματικά μέλη. Ο στίχος 9 παραπέμπει στον Ιωάννη (11, 39), όπου η Μάρθα λέει στον Ιησοῦ πως το πτώμα του αδερφοῦ της βρωμά από την αποσύνθεση.

Από τα γλωσσικά στοιχεία του οἴκου διακρίνω τα *ῤυπαρά, ῤήματα, αἰσχύνης, μεστὰ* (στ. 1), *ἐπιχαίρεις* (στ. 2), *δακρύω* (στ. 3), *προσδοκῶντα* (στ. 5), *ἔρπουσιν, μύρμηκες, ἀνεχώρησαν, σκώληκες* (στ. 6), *ἀφῆκεν* (στ. 7), *τὸν ὀξέσαντα εὐωδίασε* (στ. 9) και *τεφρωθεῖς* (στ. 10· δηλωτικό της πλήρους αποδόμησης του ἀνθρώπινου σώματος). Από την παράδοσή τους μεταφέρω τα χωρία: *ἔστι δὲ τῆς ἀνελευθερίας τὸ πλείστου ποεῖσθαι χρήματα, καὶ τὸ μηδὲν ὄνειδος ἠγεῖσθαι τῶν ποιούντων τὸ κέρδος, βίος θητικός και δουλοπρεπῆς και ῤυπαρός, φιλοτιμίας και ἐλευθερίας ἀλλότριος* (Ἄριστ. π. Ἄρετ. κ. Κακ. 7, 4), *ἀφέλετε τὰ ἱμάτια τὰ ῤυπαρά ἀπ' αὐτοῦ* (Ζα. 3, 4), *ο ῤυπαρὸς ῤυπαρευθήτω ἔτι* (Ἀποκ. 22, 11), *τοῦ Πιπτακοῦ περιεφέρετο τοῦτο τὸ ῤήμα* (Πλάτ. Πρωτ. 343B), *οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῤήματι τῷ ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος θεοῦ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος* (Δευτ. 8, 3), *οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῤήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος θεοῦ* (Ματθ. 4, 4), *ἄνδρα ὀφθῆναι γυμνὸν ἐς αἰσχύνην μεγάλην φέρει* (Ἡρόδ. 1, 10), *πορεύσονται ἐν αἰσχύνῃ* (Ἡσ. 45, 16), *ἄρξη μετ' αἰσχύνης* (Λουκ. 14, 9), *τοῦτο ἦν μεστὸν ὀστέων* (Ἰεζ. 37, 1), *ἀπάτης μὲν μεστή ἢ διὰ τῶν ὀμμάτων σκέψις* (Πλάτ. Φαίδ. 83A) *μεστοὶ ἐστε ἀγαθωσύνης* (Ῥωμ. 15, 14), *σὲ μὲν εὖ πράσσουντ' ἐπιχαίρω* (Σοφ. Αἶ. 136),

ἐξανέστησαν ἐκδίκησιν ἐπιχαίροντες ἐκ ψυχῆς (Ἰεζ. 25, 15), τίπτε δεδάκρυσαι, Πατρόκλεις; (Ὅμ. Π7), δακρύω δὲ ἐγὼ συνεχόμενος φόβῳ (Ἰώβ 3, 24), ἐδάκρυσεν ὁ Ἰησοῦς (Ἰωάν. 11, 35), μῶν τὴν θανοῦσαν ὠφελεῖν τι προσδοκᾷς; (Εὐρ. Ἄлк. 1091), προσεδόκων τό σωτήριόν σου, κύριε (Ψαλμ. 118, 166), ἕτερον προσδοκῶμεν; (Ματθ. 11, 8), εἶρπον μὲν ῥινοί, (Ὅμ. μ395), ἐρπετόν ὃ ἔρπει ἐπὶ τῆς γῆς (Λευ. 11, 41), ἴθι πρὸς τὸν μύρμηκα (Παρ. 6, 6), ἀνεχώρησαν μεγάροιο (Ὅμ. χ270), ἀναχώρει εἰς τὰ ὀπίσω (Παρ. 25, 8), ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν (Ματθ. 4, 12), σκώληξ ἐπὶ γαίης κεῖτο (Ὅμ. Ν654), ὁ γὰρ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσῃ (Ἠσ. 66, 24), ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτᾷ (Μάρκ. 9, 44), δίσκον ἀφήκεν (Ὅμ. Ψ432), μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι (Ψαλμ. 31, 1 και Ῥωμ. 4, 7), ὄζει κάκιστον τούνύπνιον βύρσης σαπρᾶς (Ἀριστοφ. Σφ. 38), ὠζεσεν ἡ γῆ (Ἐξ. 8, 10), κύριε, ἤδη ὄζει (Ἰωάν. 11, 39), τὸ δὲ ὀρνίθειον καὶ χήνειον στέαρ οὕτως ἂν εὐωδισσθῆ (Διόσκ. 2, 91), ὡς λίβανος εὐωδιάσατε οσμήν (Σοφ. Σειρ. 39, 14) και πόλεις Σοδόμων και Γομόρρας τεφρώσας καταστροφῆ κατέκρινεν (Β΄ Πέτ. 2, 6).

ΙΓ΄ - ΙΔ΄ ΟΙΚΟΙ

Παραπέμπουν στο Απόκρυφο Ευαγγέλιο του Νικοδήμου (κεφ. 15-19), όπου οι πρίγκηπες του θανάτου και της κόλασης διαλέγονται για την ανάσταση των νεκρῶν.

Ο οἶκος ιγ΄ (στ. 4-9) παραπέμπει στον Ιεζεκιήλ (37, 1-14), όπου ο προφήτης βλέπει σε ὄραμα τα οστά των νεκρῶν να παίρνουν ζωή. Ο προφήτης μιλά για οστά, δέρμα, σάρκες, νεύρα, και πνεῦμα, ενώ ο ποιητής για φλέβες, αρτηρίες, αἷμα, δέρμα, τρίχες και εσωτερικά ὄργανα.

Από τον λεξιλογικό πλούτο του ιγ΄ οἴκου ερευνῶ τις λέξεις ἔκραξεν (στ. 1· δηλωτικό του πάθους και της έντασης της φωνῆς), ἔδραμε (στ. 2· δηλωτικό της βιασύνης και ταχύτητας), τεράστια, φρικτά· (στ. 3), ἐνειραμένην (στ. 4), ἐξευτρεπίζουσιν (στ. 5· σπάνιο πολυσύνθετο), εὐθετίζουσιν, ὑμένας, ὑφαίνουσιν (στ. 6), φλέβας, διατείνουσιν (στ. 8), ἀρτηρίας και καταρτίζουσιν (στ. 9). Σχετικά με αυτές προσκομίζω τα χωρία: σὺ δ' αὖ κέκραγας (Αἰσχύλ. Πρ. 765), ἐκέκραξεν ὁ λαὸς πρὸς Μωυσῆν (Ἀρ. 11, 2), ἔκραξαν λέγοντες (Ματθ. 8, 29), θρέξασκον ἐπισταμένοισι πόδεσσιν (Ὅμ. Σ599), ἔδραμεν ἐπὶ τὸ φρέαρ (Γέν. 24, 20), ἔδραμεν ἐπὶ τὸ μνημεῖον (Λουκ. 24, 12), τεράστιόν τι πάσχεις (Λουκ. Νεκρ. Διάλ. 17, 1), τὴν δὲ κεφαλὴν και τὰς χεῖρας ἐκέλευσεν ὑπὲρ τῶν ἐμβόλων ἐπὶ τοῦ βήματος θεῖναι, θέαμα Ῥωμαίοις φρικτόν, (Πλούτ. Κικ. 49), φρικτὰ ἐγενήθη ἐπὶ τῆς γῆς (Ἰερ. 5, 30), ἐνείρετε χεῖρας ἅπαντες ἐς σφαῖρας κυλίκων (Διονύσ. Χαλκ. 3), τάν δόμοις δ' ἡμᾶς χρεῶν ἐξευτρεπίζειν (Εὐρ. Ἠλ. 74-75), ὅστέα λευκά βοὸς δολίη ἐπὶ τέχνη εὐθετίσας κατέθηκε (Ἠσ. Θ. 540-541), ὕμένες δ' αὐτὸν δύο

περιέχουσιν (Άριστ. π. τὰ Ζ. Ίστ. 1, 16), *θεμείλια Φοῖβος ὑφαίνει* (Καλλίμ. Ὕμν. Ἀπόλλ. 56), *ὑφανεν ἐν αὐτῷ χερουβίμ.* (Β΄ Παρ. 3, 14), *δύο εἰσὶ κοῖλαι φλέβες ἀπὸ τῆς καρδίας, τῇ μὲν οὖνομα ἀρτηρίη* (Ίππ. 250B), *διατείναντα τὸ τόξον βαλεῖν τὸν παῖδα* (Ἡρόδ. 3, 35), *σχοινία διέτειναν* (Ψαλμ. 139, 6), *δύο εἰσὶ κοῖλαι φλέβες ἀπὸ τῆς καρδίας, τῇ μὲν οὖνομα ἀρτηρίη* (Ίππ. 250B) και «*ὑμέτερον*» εἶπεν «*ἔργον οἰδοῦντα τοῦτον μαλάξαι καὶ καταρτίσαι πρὸς τὸ συμφέρον.*» (Πλούτ. Κάτων 65) και *σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι* (Ψαλμ. 39, 7 και Ἐβρ. 10, 5).

Απὸ τον λεξιλογικὸ πλούτο του ἰδ' οἴκου ερευνῶ τις λέξεις *ταφή, βαφή, φθοράν, ζωήν* (στ. 4), *νήμα* (δηλωτικὴ της πλήρους αδυναμίας του θανάτου), *λελόγισται* (στ. 5), *γελῶσιν, γεῶδεις* (στ. 7), *δοῦλος...ἐλεύθερος, ἄμα* (στ. 8), *οὐράνιος* και *ἐπίγειος* (στ. 9). Σχετικὰ με αυτές αντιγράφω τα χωρία: *δημοσίᾳ ταφὰς ἐποίησαν* (Θουκ. 2, 34), *ἔσται ἐν εἰρήνῃ ἢ ταφή αὐτοῦ* (Ἡσ. 57, 2), *ἠγόρασαν ἐξ αὐτῶν τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως εἰς ταφήν τοῖς ξένοις* (Ματθ. 27, 7), *πυρσὴν ζαπληθῆ δάσκιον γενειάδα ἔτεγγ', ἀμείβων χρώτα πορφυρᾷ βαφῆ* (Αἰσχύλ. Πέρσ. 316-317), *κάμινος δοκιμάζει στόμωμα ἐν βαφῆ* (Σοφ. Σειρ. 31, 26), *φθορὰ οὕτως ἀνθρώπων οὐδαμοῦ ἐμνημονεύετο γενέσθαι* (Θουκ. 2, 47), *φθορᾷ καταφθαρῆση* (Ἐξ. 18, 18), *σπεῖρεται ἐν φθορᾷ* (Α΄ Κορ. 15, 42), *πεῖραν μὲν ἀγάνορα Φοινικοστολῶν ἐγχεῶν ταύταν θανάτου πέρι καὶ ζωᾶς ἀναβάλλομαι ὡς πόρσιστα* (Πίνδ. Ν. 9, 69-71), *ἐγνώρισάς μοι ὁδοὺς ζωῆς* (Ψαλμ. 15, 11 και Πράξ. 2, 28), *τόν ῥά οἱ ἀμφίπολος Φυλῶ παρέθηκε φέρουσα νήματος ἀσκητοῖο βεβυσμένον* (Ὅμ. δ133-134), *τόν Πᾶνα τῶν ὀκτῶ θεῶν λογιζονται εἶναι οἱ Μενδήσιοι* (Ἡρόδ. 2, 46), *ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην* (Γέν. 15, 6 και Ῥωμ. 4, 3), *γελᾷ μου* (Σοφ. Φ. 1125), *ἐπ' αὐτὸν γελάσονται* (Ψαλμ. 51, 8), *τοῦτο οἶεσθαι χρή εἶναι καὶ βαρὺ καὶ γεῶδες* (Πλάτ. Φαῖδ. 81C), *βρίθει τὸ γεῶδες σκῆνος νοῦν πολυφρόντιδα* (Σοφ. Σολ. 9, 15), *δούλη μὲν, εἶρηκεν δ' ἐλεύθερον λόγον* (Σοφ. Τρω. 63), *ὑμεῖς ἔσεσθε αὐτῶ δοῦλοι* (Α΄ Βασ. 8, 17), *ἀντὶ ἐλευθέρας ἐγένετο εἰς δούλην* (Α΄ Μακ. 2, 11), *οὐκ ἐνὶ Ἑλλῆν καὶ Ἰουδαῖος, περιτομὴ καὶ ἀκροβυστία, βάρβαρος, Σκύθης, δοῦλος, ἐλεύθερος* (Κολ. 3, 11), *ἄμα ἔπος [εἶπε] καὶ ἔργον ἐποίηε* (Ἡρόδ. 3, 135), *πάντες ἐξέκλιναν, ἄμα ἠχρειώθησαν* (Ψαλμ. 13, 3 και Ῥωμ. 3, 12), *δάμναται οὐρανίαν γένναν* (Αἰσχύλ. Πρ. 164-165), *ἠνέωξε τὰς οὐρανίους πύλας* (Γ΄ Μακ. 6, 18), *ἐγένετο σὺν τῷ ἀγγέλῳ πλῆθος στρατιᾶς οὐρανοῦ* (Λουκ. 2, 13), *ἐν ἐπιγείοις ζώοις φορὰ καὶ ἀφορία ψυχῆς τε καὶ σωματῶν γίνονται* (Πλάτ. Πολ. 546A) και *οὐκ ἔστιν αὕτη ἢ σοφία ἄνωθεν κατερχομένη, ἀλλ' ἐπίγειος* (Ἰάκ. 3, 15).

ΙΕ΄ ΟΙΚΟΣ

Ο οίκος σχετίζεται με το περιστατικό της ανάστασης του γιου της χήρας στα Σάρεπτα, που, αν και εθνική Χαναναία, φιλοξενούσε με αγάπη και έτρεφε τον προφήτη Ηλία (Γ΄ Βασ. 17-18)²³. Το βιβλίο αυτό της Π. Διαθήκης περιγράφει και τον μεγάλο λιμό λόγω ανομβρίας που έπληξε τους Ισραηλίτες, γεγονός που απηχείται στον στίχο 8 του εξεταζομένου οίκου. Στον ύμνο δεν περιέχονται λεπτομέρειες της ανάστασης του παιδιού (προσευχή Ηλία και τριπλή εμφύσηση παιδιού). Σχετικός με την υπόθεση είναι και ο λόγος του Ιωάννου Χρυσοστόμου *Εἰς τὸν Ἡλίαν καὶ εἰς τὴν χήραν* (P. G. 51).

Τα λεξιλογικά στοιχεία που μου κινούν την προσοχή είναι τα *ποτέ* (στ.1), *ἔφαγε, μισθόν* (στ. 3), *ἀνάλωσε, πτωχῆς τὴν τροφήν, δεδώκαμεν* (στ. 4), *διετράφη, διεστράφη* (στ. 5), *διεφθείρετο, πείνη, δίψη, ὑέτός*, (στ. 8), *παρθένος, εὐφραϊνόμενος* (στ. 9), *πρὸς τὴν χήραν φησί <τὸν υἱόν και ζητεῖς* (στ.10), για τα οποία υπενθυμίζω τα χωρία: *οὐς ποτ' ἀπ' Αἰνείαν ἐλόμην* (Όμ. Θ108), *μή ποτε ἐκτείνῃ τὴν χεῖρα αὐτοῦ* (Γέν. 3, 22), *ἐν αἷς ποτε περιπατήσατε* (Έφ. 2, 2), *πάντας πῦρ ἐσθίει* (Όμ. Ψ182), *οὐκ ἐξουσιάσει αὐτῷ ὁ θεὸς τοῦ φαγεῖν ἀπ' αὐτοῦ* (Έκκ. 6, 2), *ἤρξατο ἐσθίειν* (Πράξ. 27, 35), *ἐστεφανωμένους ποιοῦσιν τὸν ἅπαντα χρόνον ἤδη διάγειν μεθύοντας, ἡγησάμενοι κάλλιστον ἀρετῆς μισθὸν μέθην αἰώνιον* (Πλάτ. Πολ. 363C-D), *οὐδὲ μισθὸν ἤλπισαν ὀσιότητος* (Σοφ. Σολ. 2, 22), *ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν* (Ματθ. 6, 2), *οὐκ ἔστι τὰνάλωμ' ἀναλωθὲν λαβεῖν* (Εὐρ. Ίκ. 776), *ἀνήλωται ὁ τρυγητὸς*, (Ήσ. 32, 10), *βλέπετε μὴ ὑπ' ἀλλήλων ἀναλωθῆτε* (Γαλ. 5, 15), *πτωχὸς πτωχῷ φθονέει* (Ήσ. Έργ. κ. Ήμ. 26), *ὃς δίδωσι πτωχοῖς οὐκ ἐνδεηθήσεται* (Παρ. 28, 27), *ἡ χήρα ἡ πτωχὴ αὕτη πλεῖον πάντων ἔβαλε τῶν βαλλόντων εἰς τὸ γαζοφυλάκιον* (Μάρκ. 12, 43), *τὰς ἐκ γῆς τροφὰς εὔρετο* (Πλάτ. Πρωτ. 322A), *τροφὴν ἡτοιμάσας ὀρτυγομήτραν* (Σοφ. Σολ. 16, 2), *ἐκ χειρὸς διδοῖ πιεῖν* (Ήρόδ. 4, 172), *Τίς ἄρα ἐστίν ὁ πιστὸς δοῦλος καὶ φρόνιμος, ὃν κατέστησεν ὁ κύριος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς θεραπείας αὐτοῦ τοῦ δίδοναι αὐτοῖς τὴν τροφήν ἐν καιρῷ;* (Ματθ. 24, 45), *οἱ πρέσβεις...λάθρα διετρέφοντο* (Θουκ. 4, 39), *αὐτὸς διέθρεψε τὸν βασιλέα* (Β΄ Βασ. 19, 32), *ἶχνος τὸ πρόσθεν οὐ διαστρέψω φρενῶν* (Αἰσχύλ. Ίκέτ. 1017), *οὐ διαστρέψω τὸν Ἰσραήλ*, (Γ΄ Βασ. 18, 18), *ἀναστήσονται ἄνδρες λαλοῦντες διεστραμμένα* (Πράξ. 20, 30), *ἡδ' ἡμέρα φύσει σε καὶ διαφθερεῖ* (Σοφ. Ο. Τ. 438), *ἐβούλετο κύριος διαφθεῖραι αὐτούς*. (Α΄ Βασ. 2, 25), *τὸ τρίτον τῶν πλοίων διεφθάρη* (Άποκ. 8, 9), *οὐχὶ πείνα καὶ δίψα καὶ τὰ τοιαῦτα κενώσεις τινές εἰσιν τῆς περὶ τὸ σῶμα ἕξεως;* (Πλάτ. Πολ. 585A-B), *ἀποθανοῦνται ἐν δίψει* (Ήσ. 50, 2), *ἐν λιμῷ καὶ δίψει* (Β΄ Κορ. 11, 27), *φιλεῖ δ', ὅταν τοῦτ' ἦ, ποιεῖν ὑέτὸν* (Άριστοφ. Σφ. 263), *δώσεις ὑέτὸν ἐπὶ τὴν γῆν* (Γ΄ Βασ. 8, 36), *ὁ οὐρανὸς ὑέτὸν ἔδωκε*

²³ Καλαμαράς (2008) 53-68.

(Ίάκ. 5, 18), *πλαστήν υπέδεκτο γυναῖκα παρθένον* (Ἦσ. Θ. 513-514), *αἱ παρθένοι αὐτῶν οὐκ ἐπένησαν* (Ψαλμ. 77, 63), *παρθένοι γὰρ εἰσιν* (Ἄποκ. 14, 4), *εἰ πεπαυμένος μηδέν τι μᾶλλον ἢ νοσῶν εὐφραίνεται* (Σοφ. Αἱ. 280), *ἠύφρανθη ἡ καρδία μου* (Ψαλμ. 15, 9), *εὐφρανθη ἡ καρδία μου* (Πράξ. 2, 26), *τάχα χήρη σεῦ ἔσομαι* (Ὅμ. Ζ408), *οὐδέ Δρύαντος υἱὸς κρατερός Λυκόοργος δὴν ἦν* (Ὅμ. Ζ130-131), *κύριε, ὁ μάρτυς τῆς χήρας, μεθ' ἧς ἐγὼ κατοικῶ μετ' αὐτῆς, σὺ κεκάκωκας τοῦ θανατῶσαι τὸν υἱὸν αὐτῆς ἐξεκομίζετο* (Γ' Βασ. 17, 20), *τεθνηκὼς υἱὸς μονογενῆς τῆ μητρὶ αὐτοῦ, καὶ αὕτη ἦν χήρα* (Λουκ. 7, 12), *λέγ' ἀνύσας ὃ τι φῆς* (Ἀριστοφ. Πλ. 349), *τούς δράσαντας ἦδει οὐδεῖς, ἀλλὰ μεγάλοις μηνύτροις δημοσίᾳ οὗτοί τε ἐζητοῦντο* (Θουκ. 6, 27), *ζητησάτωσαν τὸν κύριόν σου* (Δ' Βασ. 2, 16) καὶ *ὁ ζητῶν εὐρίσκει* (Ματθ. 7, 8).

ΙΣΤ' ΟΙΚΟΣ

Σχετικά με τον Ηλία ισχύουν ὅσα γράφτηκαν για τον προηγούμενο οἶκο. Τα σχετικά με το Ελισσαῖο παραπέμπουν στο Δ' Βασιλειῶν 4, 8-37. Ο προφήτης Ελισσαῖος ανασταίνει το παιδί της γυναίκας ἀπὸ τη Σωμάν ξαπλώνοντας στο νεκροκρέβατο του καὶ ενώνοντας το στόμα, τα μάτια, καὶ τα χέρια του με τα ἀντίστοιχα μέλη του νεκροῦ. Η προσευχή δεν ἀναφέρεται στον ὕμνο.

Αναφορικά με τα γλωσσικά στοιχεία του οἴκου ξεχωρίζω τα *Νεαρὸν, ἦττημα* (στ. 1), *λήθην ἐποίησε, ὡς οὐδέν* (στ. 2), *παρῆλθεν* (στ. 3), *ποιήσαντος μεγαλεῖα* (στ. 5· ἐκφραση χαρακτηριστική για τα υπερφυσικά γεγονότα), *νέκυν, Θανάτου, ἀφήρπασε* (στ. 6), *προσριφέντα* (στ. 7) καὶ *ἀγίων τοῖς σώμασι προσκολληθῆ* (στ. 10), για τα οποία καταγράφω τα σημασιολογικά σχετικά χωρία: *νεαρά δ' ἐξευρόντα δόμεν βασάνω ἐς ἔλεγχον, ἅπας κίνδυνος* (Πίνδ. Ν. 8, 35-36), *οἱ δὲ νεανίσκοι ἔσσονται εἰς ἦττημα* (Ἦσ. 31, 8), *ὄλως ἦττημα ὑμῖν ἐστὶν ὅτι κρίματα ἔχετε μεθ' ἑαυτῶν* (Α' Κορ. 6, 7), *ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Ἀστυάγης Μήδους τε ὤπλισε πάντας, καὶ στρατηγὸν αὐτῶν ὥστε θεοβλαβῆς ἐὼν Ἄρπαγον ἀπέδεξε, λήθην ποιούμενος τά μιν ἐόργεε* (Ἡρόδ. 1, 127), *κἂν εὖ ποιῆ ἐν λήθῃ ποεῖ* (Σοφ. Σειρ. 14, 7), *τυφλός ἐστι, μυωπάζων, λήθην λαβὼν τοῦ καθαρισμοῦ τῶν πάλαι αὐτοῦ ἀμαρτιῶν* (Β' Πέτ. 1, 9), *ἡ ὑπόστασίς μου ὡσεὶ οὐθέν ἐνώπιόν σου* (Ψαλμ. 38, 6), *ὡς οὐδὲν ὑπεστειλάμην* (Πράξ. 20, 20), *παρῆλθεν ὁ κίνδυνος ὥσπερ νέφος* (Δημ. 291, 12), *παρῆλθον δὲ τὰ ἐπτὰ ἔτη* (Γέν. 41, 53), *ἡ ὥρα ἤδη παρῆλθεν* (Ματθ. 14, 15), *ἃ ἐποίησας μεγαλεῖα* (Ψαλμ. 70, 19), *ἐποίησέ μοι μεγαλεῖα ὁ δυνατὸς* (Λουκ. 1, 49), *ἀμφὶ νέκυι κατατεθνηῶτι μάχωμαι* (Ὅμ. Π526), *Ἵπνω ξύμβλητο κασιγνήτῳ Θανάτοιο* (Ὅμ. Ξ231), *κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας* (Ἦσ. 25, 8), *κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νῖκος* (Α' Κορ. 15, 54), *Ἐκτωρ δ' ὀρμήθη κόρυθα*

κροτάφοις ἀραρυῖαν κρατὸς ἀφαρπάξαι μεγαλήτορος Ἀμφιμάχοιο (Ὅμ. Ν188-189), ἕως ἂν τις ὑμῖν ὡς κυνιδίοις ἄρτων ἢ ὀστέων προσρίψῃ (Ἀθήν. 114Α), Ἀφροδίτης ἱρὸν ἅγιον ἴδρυται (Ἡρόδ. 2, 41), ἄνδρες ἅγιοι ἔσεσθέ μοι (Ἔξ. 22, 31), σώματ' ἀκηδέα κεῖται (Ὅμ. ω187), σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι (Ψαλμ. 39, 7), πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἀγίων ἠγέρθη (Ματθ. 27, 52), ἔστιν δ' ἡ μεγίστη τὸ ὁμοιοῦσθαι τοῖς οὕσιν κακοῖς ἀνδράσιν, ὁμοιούμενον δὲ τοὺς μὲν ἀγαθοὺς φεύγειν ἄνδρας καὶ λόγους καὶ ἀποσχίζεσθαι, τοῖς δὲ προσκολλᾶσθαι διώκοντα κατὰ τὰς συνουσίας (Πλάτ. Νόμ. 728B) καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ (Γέν 2, 24 καὶ Μᾶρκ. 10, 7).

ΙΖ' ΟΙΚΟΣ

Οἱ τρεῖς πρώτοι στίχοι παραπέμπουν στο ἀπόκρυφο εὐαγγέλιο τοῦ Νικοδήμου (κεφ. 15 καὶ 17-18), ὅπου οἱ πρίγκιπες τοῦ θανάτου καὶ τῆς κόλασης θρηνοῦν γιὰ τὴν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν. Ὁ στίχος 4 παραπέμπει στο εὐαγγέλιο τοῦ Ἰωάννη (11, 38), οἱ στίχοι 5-7 καὶ 9 στο 11, 34, καὶ ἡ ἐρώτηση τοῦ στίχου 8 στὴν Γένεση (3, 8).

Ἐκ τῶν λεξιλογικῶν στοιχείων τοῦ οἴκου προσηλώνομαι στα *στένοντες* (στ. 1· μετοχή δηλωτικὴ τοῦ ἰσχυροῦ ψυχικοῦ πόνου), *ὀδυνώμενοι* (μετοχὴ ἐπίσης δηλωτικὴ τοῦ ἰσχυροῦ ψυχικοῦ πόνου), *ἐγέρσει* (στ. 2), *θανέντος, ποῦ ὁ Λάζαρος, ποῦ εἶ Ἀδάμ;* (στ. 2-8), *δῆθεν, ἐρωτῆσαι, κατετέθη* (στ. 5), *παλάμη* καὶ *ποιήσας τὸν ἄνθρωπον* (στ. 6) γιὰ τὴν παράδοση τῶν ὁποίων παραθέτω τὰ γραμματειακὰ χωρία: *ὁ δ' ἔσθενεν οἴδατι θύων* (Ὅμ. Ψ230), *στένων καὶ τρέμων ἔση ἐπὶ τῆς γῆς* (Γέν. 4, 12), *ἃ δ' ὠδυνήθην...* (Ἀριστοφ. Ἄχ. 3), *ἀκούσατε, οἱ καταλελειμμένοι καὶ οἱ ὀδυνώμενοι* (Ἡσ. 21, 10), *ὀδυνώμενοι ἐζητοῦμέν σε* (Λουκ. 2, 48), *μετὰ τὴν ἔγερσιν αὐτοῦ εἰσῆλθον εἰς τὴν ἀγίαν πόλιν* (Ματθ. 27, 53), *ἐτάρους προῖην ἐς δώματα Κίρκης οἰσέμεναι νεκρὸν Ἑλπήνορα τεθνηῶτα* (Ὅμ. μ9-10), *Ῥούθ τὴν Μωαβῆτιν τὴν γυναῖκα Μασαλῶν κέκτημαι ἐμαυτῶ εἰς γυναῖκα τοῦ ἀναστήσαι τὸ ὄνομα τοῦ τεθνηκότος* (Ῥούθ 4, 10), *Λάζαρε, δεῦρο ἔξω. καὶ ἐξῆλθεν ὁ τεθνηκὼς* (Ἰωάν. 11, 43-44), *ποῦ δέ τοι Ὀθρυονεύς;* (Ὅμ. Ν770), *Ἀδάμ, ποῦ εἶ;* (Γέν. 3, 9), *ποῦ τεθείκατε αὐτόν;* (Ἰωάν. 11, 34), *Ἀδάμ γὰρ πρῶτος ἐπλάσθη* (Α' Τιμ. 2, 13), *τρωμάσας ἐωτόν τε καὶ ἡμίονους ἦλασε ἐς τὴν ἀγορὴν τὸ ζεῦγος ὡς ἐκπεφευγὼς τοὺς ἐχθρούς, οἳ μιν ἐλαύνοντα ἐς ἀγρὸν ἠθέλησαν ἀπολέσαι δῆθεν* (Ἡρόδ. 1, 59), *εἰρώτα δὴ ἔπειτα τίς εἶη* (Ὅμ. ο423), *ἠρώτησε δὲ αὐτοῦς* (Γέν. 43, 26), *ἠρώτησαν αὐτόν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ* (Ἰωάν. 9, 2), *ἀπονίψαντες μέλανα βρότον ἐξ ὠτειλέων κατθέμενοι γοάοιεν* (Ὅμ. ω188-189), *παλάμη δ' ἔχε χάλκεον ἔγχος* (Ὅμ. α104), *Χρῦσεον μὲν πρῶτιστα γένος μερόπων ἀνθρώπων ἀθάνατοι ποιήσαν* (Ἡσ. Ἔργ. κ. Ἡμ. 109-110), *ἐποίησεν ὁ*

θεός τὸν ἄνθρωπον (Γέν. 1, 27) και οὗτος ὁ ἄνθρωπος πολλὰ σημεῖα ποιεῖ (Ἰωάν. 11, 47).

ΙΗ΄ ΟΙΚΟΣ

Οι στίχοι 2-3 παραπέμπουν στον Ιωάννη (11, 41-44) μη αναφέροντας, όμως, την προσευχή του Ιησού στον Πατέρα Του.

Σχετικά με το μεστό νοήματος χρησιμοποιηθέν λεξιλόγιο Ὑψηλῆ (επίθετο δηλωτικό της θείας μεγαλειότητος) *Κύριε, ταπεινῶν* (η ταπείνωση είναι κύρια χριστιανική αρετή· στ. 1), *μνήματος, βήματος, ἐξαναστήσας* (στ. 2), *πρόσωπόν σου ἰδεῖν, ἰλαρόν*· (στ. 4· συνήθης ανθρωπομορφική έκφραση για να καταστεί αντιληπτή η σχέση του ανθρώπου με τον άυλο Θεό), *παρόντα καιρόν* (στ. 5), *ἀρέσκον, ζῶντες* (στ. 6), *βουλήσει σου κυβερνηθῶμεν* (στ. 7) και *νεῦσον* (στ. 8) θέτω υπόψη του μελετητή της παρούσης εργασίας τα χωρία: *ἐλπίδ' ἔχω κλέος εὐρέσθαι κεν ὑψηλὸν πρόσω* (Πίνδ. Π. 3, 196-197), *τὺ δὲ σάφα νιν ἔχεις, ἐλευθέρα φρενὶ πεπαρεῖν, πρύτανι κύριε πολλῶν μὲν εὐστεφάνων ἀγυῖαν καὶ στρατοῦ* (Πίνδ. Π. 2, 104-109), *ὑψηλὸς ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη ὁ κύριος* (Ψαλμ. 112, 4), *ἔσεσθε υἱοὶ ὑψίστου* (Λουκ. 6, 35), *ὑπὸ κυρίου παιδευόμεθα* (Α΄ Κορ. 11, 32), *ὁ μὲν εὐδαιμονήσειν μέλλων ἐχόμενος συνέπεται ταπεινός καὶ κεκοσμημένος* (Πλάτ. Νόμ. 716A), *Κύριος ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν* (Παρ. 3, 34), *ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν* (Α΄ Πέτ. 5, 5), *σοὶ τοῦτο γέρον κειμήλιον ἔστω Πατρόκλοιο τάφου μνημ' ἔμμεναι* (Όμ. Ψ618-619), *ἔθαψαν αὐτὸν ἐν τῷ μνήματι* (Β΄ Παρ. 16, 14), *ἦλθον ἐπὶ τὸ μνημα* (Λουκ. 24, 1), *ὄρῳ τιν' ἐπὶ τοῦ βήματος καθευδούμενον* (Άριστοφ. Πλ. 382), *προσῆλθεν ἐπὶ τὸ βῆμα Λυσίας* (Β΄ Μακ. 13, 26), *παραστησόμεθα τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ* (Ρωμ. 14, 10), *ἦ τοὺς θανόντας ἐξαναστήσω ποτέ;* (Σοφ. Ἠλ. 940), *ἐξηρημωμένας πρότερον ἐξαναστήσουσι* (Ἠσ. 61, 4), *οὐ τοὶ ἅπαντα κερδίων φαίνοισα πρόσωπον ἀλάθει' ἀτρεκής;* (Πίνδ. Ν. 5, 31-33), *Τροίην κατὰ πᾶσαν ὄραται* (Όμ. Ω291), *οὐ δυνήση ἰδεῖν τὸ πρόσωπόν μου* (Ἐξ. 33, 20), *ἐσπουδάσαμεν τὸ πρόσωπον ὑμῶν ἰδεῖν* (Α΄ Θεσ. 2, 17), *ἦλιος καὶ φέγγος ἰλαρόν ἐστιν* (Άριστοφ. Βάτρ. 455-456), *ἄνδρα ἰλαρόν καὶ δότην εὐλογεῖ ὁ θεός*, (Παρ. 22, 8), *ἰλαρόν γὰρ δότην ἀγαπᾷ ὁ θεός.* (Α΄ Κορ. 9, 7), *σῖτον δ' αἰδοίῃ ταμίῃ παρέθηκε φέρουσα, εἶδατα πόλλ' ἐπιθεῖσα, χαριζομένη παρεόντων* (Όμ. α139-140), *καιρὸς βραχὺ μέτρον ἔχει* (Πίνδ. Π. 4, 508), *ὁ καιρὸς ὁ ἐμὸς οὕπω πάρεστιν* (Ἰωάν. 7, 6), *πάρεστιν ὁ καιρὸς ἡμῶν* (Θρ. Ἱερ. 4, 18), *ὄσοις τάδ' ἔστ' ἀρέσκοντα* (Σοφ. Ο. Τ. 274), *ὁ ἀρέσκων μεγαστᾶσιν ἐξιλάσεται ἀδικίαν* (Σοφ. Σειρ. 20, 28), *ὁ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ κυρίῳ* (Α΄ Κορ. 7, 32), *ἐν τῇ ὁδῷ σου ζῆσόν με* (Ψαλμ. 118, 37), *ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι ἅμα σὺν αὐτοῖς ἀρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις*

(Α΄ Θεσ. 4, 17), ἔπραξε γὰρ βούλησιν ἣν ἐβούλετο (Εὐρ. Ἡρ. Μαιν. 1305), σῆ κυβερνῶμαι χειρὶ (Σοφ. Αἶ. 35), λογισμοὶ δικαίων κρίματα, κυβερνῶσι δὲ ἀσεβεῖς δόλους (Παρ. 12, 5), νεύσω μὲν τοι ἐγὼ κεφαλῇ (Ὅμ. π283), τὰ δὲ βλέφαρά σου νευέτω δίκαια (Παρ. 4, 25) καὶ Ἀπεκρίθη δὲ ὁ Παῦλος νεύσαντος αὐτῷ τοῦ ἡγεμόνος λέγειν (Πράξ. 24, 10).

ΜΕΤΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

ΠΡΟΟΙΜΙΟ

- | - - - | - - - | - | - -
- | - - - | - - - - | - | - -
- | - - | - - - |
- | - - - | - - | - - | - -
- | - - - |
- - | - - - | - - | - - - - | - - | - -

ΟΙΚΟΙ

- - - | - - - - - | - - | - -
| - - | - - - - | - - | - - | (-)
- | - - - | - | - - - |
- | - - - - (I) - - | - - - | - - | - - |
x - - | - - - | - - - | - - - - | -
- - | - - - | - - - - | (-) - | - - | - - (I)
- - | - - | - - | -
(x) (I) (-) | - - - | - - | - | - - - | - - |
- - | - - - - | - - (I)
- - | - - | - - | - - |
(-) - - | - - - | - - | - - - - | - - | - -

ΜΕΡΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ:

- 1) Το μέτρο είναι ρυθμοτονικό. Η αρμονία προέρχεται από την εναλλαγή τονισμένων και άτονων συλλαβών.
- 2) Οι μικρότεροι στίχοι των οίκων είναι οι έβδομοι (10 συλλαβές), οι ένατοι (έως 11 συλλαβές), οι τρίτοι και οι δέκατοι (12 συλλαβές). Μεγαλύτεροι στίχοι είναι οι έκτοι και οι ενδέκατοι (έως είκοσι μία συλλαβές) και ακολουθούν οι τέταρτοι και όγδοοι (έως 20 συλλαβές). Στο ενδιάμεσο βρίσκονται οι πρώτοι στίχοι (15 συλλαβές), οι δεύτεροι (έως 16 συλλαβές) και οι πέμπτοι (18 συλλαβές). Σε γενικές γραμμές παρατηρείται εναλλαγή πολυσύλλαβων στίχων με ολιγοσύλλαβους. Σχετικά με το προοίμιο μικρότερος στίχος είναι ο πέμπτος (6 συλλαβές), μεγαλύτερος ο έκτος (20 συλλαβές) και ενδιάμεσοι οι τέσσερις πρώτοι με δεκατέσσερις, 15, 9 και δεκατέσσερις συλλαβές αντίστοιχα.

- 3) Επικρατεί απόλυτη ισοστιχία σε όλους τους οίκους με 11 στίχους (το προίμιο έχει 6).
- 4) Απόλυτη ισοσυλλαβία έχουν οι πρώτοι (15 συλλαβές), τρίτοι (12 συλλαβές), πέμπτοι (18 συλλαβές), έβδομοι (10 συλλαβές) και δέκατοι (12 συλλαβές) στίχοι των οίκων. Οι δεύτεροι, τέταρτοι, ένατοι και ενδέκατοι στίχοι τους παρουσιάζουν παραλλαγή μιας συλλαβής, ο έκτος μιας ή δύο συλλαβών και ο όγδοος μιας, δύο ή τριών συλλαβών.
- 5) Απόλυτη ομοτονία παρουσιάζουν μόνο οι ενδέκατοι στίχοι (εφύμνιο) με την εξαίρεση του δέκατου όγδοου οίκου, όπου το εφύμνιο παρουσιάζεται με μία συλλαβή παραπάνω.
- 6) Φυσικά, οι άτονες συλλαβές υπερτερούν αριθμητικά των τονισμένων, αφού μπορεί να βρίσκονται μέχρι και 5 συνεχόμενες από αυτές.

ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

ΚΟΣΜΗΤΙΚΑ ΕΠΙΘΕΤΑ: Είναι πολύ περιορισμένα, γιατί κυριαρχεί το ουσιαστικό και το ρήμα.

προσκαίρου (οίκ. α', στ. 4), *θείαν* (οίκ. α', στ. 5), *αίώνιον* (οίκ. α', στ. 7), *πιστόν* (οίκ. β', στ. 6), *αύτεπάγγελτος* (οίκ. γ', στ. 2), *αδιάπτωτος* (οίκ. γ', στ. 6), *δολίου* (οίκ. ε', στ. 7), *ψιλόν*, (οίκ. ζ', στ. 8), *οίκτράς'* (οίκ. η', στ. 3), *Νικητά, άκαταγώνιστε* (οίκ. θ', στ. 1), *Ψυπαρά, μεστά* (οίκ. ιβ', στ. 1), *Νεαρόν, άρχαίου* (οίκ. ιστ', στ. 1), *Ύψηλέ, εϋσπλαγχνε* (οίκ. ιη', στ. 1), *ίλαρόν'* (οίκ. ιη', στ. 4), *παρόντα* (οίκ. ιη', στ. 5).

ΕΙΚΟΝΕΣ: Άλλες είναι ρεαλιστικές και άλλες ποιητικές (εξαιρετικά δυνατές και με έντονη θεατρικότητα), άλλες είναι ακουστικές, άλλες οπτικές, άλλες οσφρητικές, άλλες κινητικές και άλλες συνδυασμός των ανωτέρω.

Ο Ιησούς στο τάφο του Λαζάρου ανασταίνει τον νεκρό δένοντας τον Άδη (σύνηθες θέμα στην εικονογραφία της Ανάστασης. Απαντάται με παραλλαγή και στον οίκ. ε', στ. 2-3), μιλά στις κλαίουσες αδελφές του (προοίμιο, οίκ. δ', στ. 10-11). Μαρία και Μάρθα στέλνουν μήνυμα στον Ιησού (οίκ. α', στ. 6-11), ο Ιησούς απευθύνεται στους μαθητές Του (οίκ. γ', οίκ. στ', στ. 1-3, οίκ. ζ', στ. 2-3), η Μαρία μυρώνει τον Ιησού και Αυτός ενθαρρύνει την θρηνούσα Μάρθα (οίκ. ε', στ. 4-11), διάλογος Άδη-Θανάτου (οίκ. η'-ιβ', ιδ', ιστ'), Άδης και Θάνατος βλέπουν την ανασύνθεση του σώματος του Λαζάρου (οίκ. ιγ'), οι λόγοι του προφήτη Ηλία στην χαροκαμένη χήρα (οίκ. ιε', στ. 9-11), η ανάσταση που τέλεσε ο προφήτης Ελισσαίος (οίκ. ιστ', στ. 6-7).

ΠΑΡΟΜΟΙΩΣΕΙΣ: *κατέχει τήν γήν και τούς έκ γῆς ώς άκρίδας οίκτράς'* (οίκ. η', στ. 2-3), *Ώς άμοιρος κακῶν* (οίκ. ι', στ. 3), *ήπλώθης ώς ή θάλασσα* (οίκ. ι', στ. 6), *έρπουσιν ώς μύρμηκες* (οίκ. ιβ', στ. 6), *έγένετο ή ταφή ώς βαφή* (οίκ. ιδ', στ. 4), *νῆμα λελόγισται τό μνήμα* (οίκ. ιδ', στ. 5), *Ώσπερ εῖπε πρώην, «ποϋ εῖ, Άδάμ;», οϋτως έλεγε «ποϋ ό Λάζαρος;»* (οίκ. ιζ', στ. 9-10), *έκ τοϋ μνήματος ώς έκ βήματος* (οίκ. ιη', στ. 2).

ΠΡΟΣΩΠΟΠΟΙΗΣΕΙΣ: Ζωντανεύουν το κείμενο.

Του Άδη και του Θανάτου (πρ. στ. 3., οίκ. ε', στ. 3, οίκ. η'-ιστ'), *πίστις ύπηγόρευσε, και έλπίς αδιάπτωτος έγραψε, και άγάπη έσφράγισε ταύτην* (οίκ. γ', στ. 6-7).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΕΙΣ: Εφύμνιο, *ἐξῆλθον* (οἰκ. α', στ. 2, 4), *πέλουσι* (οἰκ. α', στ. 3, 5), *φθοράν* (οἰκ. α', στ. 10), *ἔσωσε...ἔστεψε* (οἰκ. δ', στ. 9 και οἰκ. ε', στ. 1-2 και 4).

ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ: *δεσμεύσας τὸν Ἄδην* (πρ. στ. 3), *ἐξῆλθον μὲν τῆς προσκαίρου ζωῆς* (οἰκ. α', στ. 4), *ἀποδύσας τὸ πρόσκαιρον ἔνδυμα, ἵν' ἐνδύσῃ αἰώνιον σῶμα* (οἰκ. α', στ. 6-7), *τὴν δὲ ἔστεψε* (οἰκ. δ', στ. 9), *Ποίαν μὲν ἔστεψε* (οἰκ. ε', στ. 1), *τῆς τοῦ Ἄιδου χειρὸς ἐξήρπασε* (οἰκ. ε', στ. 3), *πόδας τοὺς καθάραντας ὄλον τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς τοῦ δολίου κηλίδος* (οἰκ. ε', στ. 6-7), *Μάρθαν τότε ἔστεφάνωσεν* (οἰκ. ε', στ. 8), *ὁ φίλος ἡμῶν ἐκοιμήθη* (οἰκ. στ', στ. 2), *πῶς δὲ πίπτει ὁ ἐσθίων αὐτόν;* (οἰκ. στ', στ. 8), *τίνες οὗτοι οἱ πόδες, ὧ̃ θάνατε, οἱ πατήσαντες τὴν κεφαλὴν μου;* (οἰκ. η', στ. 6-7), *μὴ φέρε μοι τροφήν, οὐ πέπτω γὰρ αὐτήν.* (οἰκ. θ', στ. 3), *προσάγεις μοι δεδεμένους νεκρούς καὶ καταπίνων εὐθέως ἐμῶ* (οἰκ. θ', στ. 4), *οὐς ἔτι μασσῶμαι* (οἰκ. θ', στ. 6), *νουθέτησον τὴν γαστέρα τὴν σὴν, ἣν οὐκ ἐχόρτασας* (οἰκ. ι', στ. 4), *ὃν γὰρ ἔχεις ἐντός,* (οἰκ. ι', στ. 10), *ὔδωρ σοι ἔδοξεν ἡ ζωὴ τῶν βροτῶν πάντοτε· ὅθεν ἐπλάτυνας καὶ οὐκ ἐπαύσω αἰεὶ καταπίνων* (οἰκ. ια', στ. 1-2), *τὴν σὴν κοιλίαν ἐρευνῶντος* (οἰκ. ια', στ. 7), *ἐξωγκώθης γὰρ σύ· ἐλαφρύνει* (οἰκ. ια', στ. 8-9), *ρύπαρὰ ῥήματα καὶ αἰσχύνῃς μεστὰ* (οἰκ. ιβ', στ. 1), *τοῦ θανάτου ἀφήρπασε* (οἰκ. ιστ', στ. 6).

ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ: Κυριαρχεῖ ἡ ἀντίθεση θανάτου καὶ ζωῆς-ἀνάστασης.

ἀποδύσας τὸ πρόσκαιρον ἔνδυμα, ἵν' ἐνδύσῃ αἰώνιον σῶμα (οἰκ. α', στ. 6-7), *κακῶν, καλῶς* (οἰκ. ι', στ. 3), *ἐξωγκώθης γὰρ σύ· ἐλαφρύνει* (οἰκ. ια', στ. 8-9), *ὀρῶν τὰ κακὰ ἐπιχαίρεις· ἐγὼ δὲ δι' αὐτὰ δακρύω* (οἰκ. ιβ', στ. 2-3), *τὸν ὀξέσαντα εὐωδίασε* (οἰκ. ιβ', στ. 9), *τεφρωθεὶς ἀναστήσεται* (οἰκ. ιβ', στ. 10-11), *δοῦλος ἄμα καὶ ἐλεύθερος* (οἰκ. ιδ', στ. 8), *κἂν οὐράνιος, κἂν ἐπίγειος* (οἰκ. ιδ', στ. 9), *ὁ μὲν προφήτης διεστράφη, ὁ δὲ θάνατος διεστράφη* (οἰκ. ιε', στ. 5), *Νεαρὸν...τοῦ ἀρχαίου* (οἰκ. ιστ', στ. 1), *ζῶν γὰρ νέκυν ἐξανέστησε καὶ θανῶν τοῦ θανάτου ἀφήρπασε τὸν νεκρὸν* (οἰκ. ιστ', στ. 6-7), *θνήσκει τῶν πιστῶν οὐδὲ εἶς, ἀλλὰ ζήσεται* (οἰκ. ιστ', στ. 9-10), *Ἵψηλὲ...ταπεινῶν* (οἰκ. ιη', στ. 1), *ζῶντες ὁμοῦ τε καὶ θνήσκοντες* (οἰκ. ιη', στ. 6), *ζῶντα κρατεῖς καὶ θανόντα καλεῖς* (οἰκ. ιη', στ. 10).

ΠΑΡΗΧΗΣΕΙΣ ΟΜΟΙΟΤΕΛΕΥΤΑ: Δημιουργοῦν ἰσχυρὴ ἐντύπωση ἐντείνοντας τὴν προσοχὴν τοῦ ἀκροατοῦ.

ἀναστήσεται καὶ στήσεται (εφύμνιο), *τὴν ταφὴν βλέποντες καὶ τοὺς ἐν τῇ ταφῇ* (οἰκ. α', στ. 1), *πάντοτε ὃ τι ἂν βούλεται δύναται, ἐπειδὴ κέκτηται* (οἰκ. β', στ. 1-2), *τὸν πιστὸν ἀδελφὸν αὐτῶν Λάζαρον, πρὸς τὸν πλάστην ἀπέστειλαν ταύτην* (οἰκ. β', στ. 6-7), *αὐτεπάγγελτος ἰατρὸς τῶν ψυχῶν καὶ*

σωμάτων (οίκ. γ', στ. 2), πίστις ὑπηγόρευσε, καὶ ἐλπίς ἀδιάπτωτος ἔγραψε, καὶ ἀγάπη ἐσφράγισε (οίκ. γ', στ. 6-7), Ταῦτα φθεγξάμενος ὁ ἐπιστάμενος ἅπαντα τὰ ἐνθυμήματα, τότε ἔμεινε...παρέμεινε, ἵνα φανερωθῇ ἡ γνώμη τῶν ἀγαπώντων αὐτόν· (οίκ. δ', στ. 1-4), τὴν μὲν ἔσωσε, τὴν δὲ ἔστεψε (οίκ. δ', στ. 9), Ποίαν μὲν ἔστεψε...ποίαν δὲ ἔσωσε (οίκ. ε', στ. 1-2), Τὸ μυστήριον φυλακτήριον (οίκ. στ', στ. 9), θαῦμα πρὸ θαύματος ὀρώμεν...δειλιῶμεν (οίκ. ζ', στ. 5), εὐθύς ὁ φθαρεῖς (οίκ. ζ', στ. 10), τὴν γῆν καὶ τοὺς ἐκ γῆς (οίκ. η', στ. 3), πληρῶν ἐν Βηθανίᾳ τὰ θεῖα τελῶν· τῶν δὲ ποδῶν αὐτοῦ τὸν κτύπον (οίκ. η', στ. 4-5), Θάνατε, ἀκαταγώνιστε, ἄκουσον Ἰδου τοῦ φίλου σου καὶ ἀνέθητι τούτων τῶν κόπων (οίκ. θ', στ. 1-2), χαίρω καὶ αἴρω θαπτομένους, οὐ κατέχω δὲ φθειρομένους (οίκ. θ', στ. 5), ἀναπράττομαι καὶ οὐς ἔτι μασσῶμαι ἀρπάζομαι (οίκ. θ', στ. 6), Παῦσαι, στείλον...κτῆσαι φίλον (οίκ. θ', στ. 8), τὴν γαστέρα τὴν σὴν, ἣν οὐκ ἐχόρτασας ἕως τοῦ νῦν (οίκ. ι', στ. 4), ἡσύχασον καὶ εὐτάκτησον (οίκ. ι', στ. 9), ἐμβριμωμένου, κατὰ σοῦ δὲ ὀργιζομένου, τῷ μὲν τάφῳ προσεγγίζοντος, τὰς δὲ πύλας σου διαλακτίζοντος καὶ τὴν σὴν κοιλίαν ἐρευνῶντος (οίκ. ια', στ. 5-8), μύρμηκες...σκώληκες (οίκ. ιβ', στ. 6), φθαρεῖς ἅμα καὶ τεφρωθεῖς (οίκ. ιβ', στ. 10), ἐξευτρεπίζουσιν...τὰς μὲν τρίχας εὐθετίζουσιν, τοὺς ὑμένας δὲ τούτῳ ὑφαίνουσιν καὶ τὰ σπλάγχνα αὐτῷ συνιστῶσαν, φλέβας πάσας διατείνουσιν, αἷμα πάλιν ἐπαφοῦσαν αὐταῖς, ἀρτηρίας δὲ καταρτίζουσιν (οίκ. ιγ', στ. 5-9), ἡ ταφή ὡς βαφή (οίκ. ιδ', στ. 4), νῆμα λελόγισται τὸ μνήμα (οίκ. ιδ', στ. 5), κἂν οὐράνιος, κἂν ἐπίγειος (οίκ. ιδ', στ. 9), εὐθύς ὁ φθαρεῖς (οίκ. ιδ', στ. 10), τὴν τροφήν...τὴν τιμὴν· (οίκ. ιε', στ. 4), διετράφη...διεστράφη (οίκ. ιε', στ. 5), ἐκ τοῦ μνήματος ὡς ἐκ βήματος (οίκ. ιη', στ. 2), ζῶντες ὁμοῦ τε καὶ θνήσκοντες (οίκ. ιη', στ. 6), νεῦσον, κέλευσον...λέξον, θέλησον (οίκ. ιη', στ. 8), ζῶντα κρατεῖς καὶ θανόντα καλεῖς (οίκ. ιη', στ. 10).

ΣΧΗΜΑ ΥΠΕΡΒΑΤΟ: τὴν τὰ πάντα ἰσχύουσιν πίστιν (οίκ. β', στ. 2), τῆς τοῦ Ἰδου χειρὸς (οίκ. ε', στ. 3), τῆς τοῦ δολίου κηλίδος (οίκ. ε', στ. 7), τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς (οίκ. στ', στ. 1), τὸν τοῦ Λόγου ἐνόει λόγον (οίκ. στ', στ. 5), ταῖς αὐτοῦ ἐκκλησίαις (οίκ. στ', στ. 6), ὁ πάντα πληρῶν (οίκ. η', στ. 4), ὁ τῆς χήρας υἱὸς (οίκ. η', στ. 10), τῇ τοῦ θανόντος ἐγέρσει (οίκ. ιζ', στ. 2), ὁ παλάμη ποιήσας (οίκ. ιζ', στ. 6), ὁ τῇ Μάρθᾳ εἰπὼν (οίκ. ιζ', στ. 10), ὁ ἐκ τοῦ μνήματος ὡς ἐκ βήματος ἐξαναστήσας (οίκ. ιη', στ. 2).

ΡΗΤΟΡΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ: Προσφέρουν στο κείμενο ποικιλία ὑφους.

τί οὖν μάτην ὀδυρόμεθα; τί ἀπιστοῦμεν τῷ βοῶντι Χριστῷ «ὁ πιστεύων μοι οὐκ ἀπόλλυται»; (οίκ. α', στ. 8-9), τί δὲ κρύπτω τὰ φαινόμενα; (οίκ. γ', στ. 8), τίς γὰρ θνήσκει τὸν Χριστὸν στέργων; πῶς δὲ πίπτει ὁ ἐσθίων αὐτόν; (οίκ. στ', στ. 8), τίνες οὗτοι οἱ πόδες, ᾧ Θάνατε, οἱ πατήσαντες τὴν κεφαλὴν

μου; (οίκ. η', στ. 6-7), διὰ τί οὖν <σὺ> μάτην ταράττη; (οίκ. θ', στ. 7), τί οὖν ταῦτα πρὸς ἐμέ φθέγγη; (οίκ. ι', στ. 8), τὸν υἱόν σου ζητεῖς; (οίκ. ιε', στ. 10).

ΣΧΗΜΑ ΑΣΥΝΔΕΤΟ: Παῦσαι, στείλον, ᾧ θάνατε, κτήσαι φίλον (οίκ. θ', στ. 8), Ὑψηλὲ Κύριε, ταπεινῶν δὲ πατήρ εὐσπλαγγνε, ὁ...ἐξαναστήσας (οίκ. ιη', στ. 1-2), νεῦσον, κέλευσον, δέσποτα, λέξον, θέλησον (οίκ. ιη', στ. 8).

ΣΧΗΜΑ ΠΟΛΥΣΥΝΔΕΤΟ: οἶδαμεν πόθεν ἐξῆλθον καὶ ποῦ πέλουσι νῦν καὶ τίς ἔχει αὐτούς· (οίκ. α', στ. 2-3), εἶχον αὐτήν καὶ ἐκαυχῶντο...καὶ...ἀπέστειλαν ταύτην (οίκ. β', στ. 5-7), πίστις ὑπηγόρευσε, καὶ ἐλπίς ἀδιάπτωτος ἔγραψε, καὶ ἀγάπη ἐσφράγισε (οίκ. γ', στ. 6-7), οὐ ποτὲ μὲν καὶ οὐκ ἄλλοτε, ἀλλὰ πάντοτε (οίκ. δ', στ. 6), Λάζαρος τέθνηκεν, ἀλλ' ἀσθενεῖ, καὶ προλέγει (οίκ. ζ', στ. 6-7), λόγον ἐρεῖ καὶ εὐθύς ὁ φθαρεῖς ἀναστήσεται <καὶ> στήσεται (οίκ. ζ', στ. 10-11), χαίρω καὶ αἶρω θαπτομένους, οὐ κατέχω δὲ φθειρομένους (οίκ. θ', στ. 5), ἀπέκαμόν σοι φέρων καὶ οὐκ εἶπας «λοιπὸν ἀρκεῖ μοι», ἀλλ' ἠπλώθης (οίκ. ι', στ. 5-6), μάθε ἃ διδάσκεις ἐμέ καὶ ἠσύχασον καὶ εὐτάκτησον (οίκ. ι', στ. 8-9), οἱ πόδες...ἀπειλοῦντος εἰσί, βήματα μὲν ἐμβριμωμένου, κατὰ σοῦ δὲ οργιζομένου, τῶ μὲν τάφῳ προσεγγίζοντος, τὰς δὲ πύλας σου διαλακτίζοντος καὶ τὴν σὴν κοιλίαν ἐρευνῶντος (οίκ. ια', στ. 4-7), τὸν ὀξέσαντα εὐωδίασε, καὶ λοιπὸν ὁ φθαρεῖς ἅμα καὶ τεφρωθεῖς ἀναστήσεται καὶ στήσεται (οίκ. ιβ', στ. 9-11), τὴν ὄσφρησιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐνειραμένην τῷ φίλῳ αὐτοῦ, ἐξευτρεπίζουσαν τὸ σῶμα πρὸς τὴν κλησιν τοῦ ζωοδότου, τὰς μὲν τρίχας εὐθετίζουσαν, τοὺς ὑμένας δὲ τούτῳ ὑφαίνουσαν καὶ τὰ σπλάγχνα αὐτῷ συνιστῶσαν, φλέβας πάσας διατείνουσαν, αἷμα πάλιν ἐπαφοῦσαν αὐταῖς, ἀρτηρίας δὲ καταρτίζουσαν (οίκ. ιγ', στ. 4-9), νῆμα λελόγισται τὸ μνηῆμα καὶ ὁ θέλων ἀκόπως τέμνει καὶ κομίζεται...καὶ γελῶσιν ἡμᾶς (οίκ. ιδ', στ. 5-7), ῥῆμα μόνον ἐρεῖ καὶ εὐθύς ὁ φθαρεῖς ἀναστήσεται <καὶ> στήσεται (οίκ. ιδ', στ. 10-11), οὐκ ἀπόλλεις γὰρ τὸν ποθοῦντα σε, ἀλλὰ ζῶντα κρατεῖς καὶ θανόντα καλεῖς καὶ ἀναστήσεται <καὶ> στήσεται (οίκ. ιη', στ. 9-11).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

---

1. Altaner, B. (1960). *Patrologie*, Βιέννη.
2. Άλυγιζάκης, Ά. (1985). *Η όκταηχία στην Έλληνική Λειτουργική Ύμνογραφία*, Θεσσαλονίκη.
3. Beck, H.-G. (1959). *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, Μόναχο.
4. Bouvy, E. (1886). *Poètes et Mélodes. Étude sur les origins de rythme tonique dans l' hymnographie de l' église grecque*, Nimes.
5. Brioso-Sanchez, M. (1972). *Aspectos y problemas del himno cristiano primitivo. Investigación sobre las formas de los himnos en lengua griega*, Σαλαμάνκα.
6. Cammelli, G. (1930). *Romano il Melode. Imni*, Φλωρεντία.
7. Christ, W. και Paranikas, M. (1871). *Anthologia graeca carminum christianorum*, Λειψία.
8. Cross, F.L. (1960). *The Early Christian Fathers*, London.
9. Del Grande, C. (1934). *Liturgie, preces, hymni christianorum e papyris collecti*, Νεάπολη.
10. Δετοράκης, Θ. (1997). *Βυζαντινή Ύμνογραφία*, Ηράκλειο.
11. Εύστρατιάδης, Σ. (1961). *Άγιολόγιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Ἀθήναι.
12. Εύστρατιάδης, Σ. (1940). *Ποιηταὶ καὶ Ὑμνογράφοι τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Ἱεροσόλυμα.
13. Follieri, H. (1960). *Initia Hymnorum Ecclesiae Graecae*, Roma.
14. Grosdidier de Matons, J. (1977). *Romanos le Mélode et les origins de la poésie religieuse à Byzance*, Paris.
15. Khavan, R. (1956). *Romanos le Mélode. Le Christ Redempteur. Celebrations liturgiques traduit du grec*, Παρίσι.
16. Καλαμαράς, Μ. (2008). *Ὁ Προφήτης Ἡλίας*, ἔκδ. Ἱερᾶς Μητροπόλεως Νικοπόλεως, Πρέβεζα.
17. Krumbacher, K. (1974). *Ἱστορία τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας*, (μτφρ. Γ. Σωτηριάδης), Β', Ἀθήναι.
18. Κωνσταντόπουλος, Ν.Κ. (1954). *Ἡ ἀρχαία ἑλληνική μετρική ἐν τῇ βυζαντινῇ λειτουργικῇ ὑμνογραφίᾳ*, Ἀθήναι.

19. Λιβαδάρας, Ν.Α. (1959). *Τὸ πρόβλημα τῆς γνησιότητος τῶν ἀγιολογικῶν ὕμνων τοῦ Ρωμανοῦ*, Ἀθήναι.
20. Maas, P. (1962). *Greek Metre*, Oxford.
21. Maas, P.–Trypanis, C.A. (1963). *Sancti Romani Melodi Cantica Genuina*, Oxford.
22. Macdonald, A.B. (1934). *Christian Worship in the Primitive Church*, Εδιμβούργο.
23. Μακρῆς, Σ. (1965). Ἐκοντάκιον. Σε *Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια*, 7 783-785.
24. Μητσάκης, Κ. (1967). The Language of Romanos the Melodist, Μόναχο.
25. Μητσάκης, Κ. (1986). *Βυζαντινὴ Ὑμνογραφία. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς Καινῆς Διαθήκης ἕως τὴν Εἰκονομαχία*, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα.
26. Mioni, E. (1937). *Romano il Melode*, Πάδοβα.
27. Μιτσιδης, Α. (1965). Ἰλάζαροζ. Σε *Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια*, 8 60-62.
28. Ξύδης, Θ. (1978). *Βυζαντινὴ Ὑμνογραφία*, Ἀθήνα.
29. Παῖδας, Κ.Δ.Σ. (2006). *Εἰσαγωγή στη Βυζαντινὴ Ποίηση. Λόγια κοσμικῆ ποίηση, θρησκευτικὴ ποίηση καὶ ὑμνογραφία*, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα.
30. Παντελάκη, Ἐ. (1919). *Κοντάκια καὶ κανόνες τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως*, Ἀθήνα.
31. Παπαδόπουλος, Γ. (1890). *Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς*, Ἀθήναι.
32. Petersen, W.L. (1984). *The Diatessaron and Ephrem Syrus as Sources of Romanos the Melodist*, Ουτρέχτη.
33. Pighi, G.B. (1970). *Studi di ritmica e metrica*, Τορίνο.
34. Pitra, J.B. (1867). *Hymnographie de l'Église Grecque*, Ρώμη.
35. Πολέμης, Ι. καὶ Μινέβα, Ε. (2016). *Βυζαντινὰ ὑμνογραφικὰ καὶ ἀγιολογικὰ κείμενα*, ἐκδ. Κανάκης, Ἀθήνα.
36. Puech, A. (1930). *Histoire de la littérature grecque chrétienne*, Παρίσι.
37. Reichmuth, R.J. (1975). *Typology of the Genuine Kontakia of Romanos the Melodist*, Μινεσότα.
38. Σάθας, Κ. (1878). *Ἱστορικὸν δοκίμιον περὶ τοῦ θεάτρου καὶ τῆς μουσικῆς τῶν Βυζαντινῶν*, Βενετία.

39. Schork, R.J. (1957). *The Sources of the Christological Hymns of Romanos the Melodist*, Oxford.
40. Sophocles, E.A. (1897). *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods*, New York.
41. Szöverffy, J. (1978). *A Guide to Byzantine Hymnography: A Classified Bibliography of Texts and Studies*, Λέιντεν.
42. Tillyard, H.J.W. (1923). *Byzantine Music and Hymnography*, Λονδίνο.
43. Τρεμπέλας, Π. (1949). *Έκλογή Έλληνικῆς Ὀρθοδόξου Ὑμνογραφίας*, Ἀθήναι.
44. Τωμαδάκης, Ν.Β. (1965). *Ἡ βυζαντινὴ ὕμνογραφία καὶ ποίησις, ἤτοι Εἰσαγωγή εἰς τὴν Βυζαντινὴν Φιλολογίαν*, Ἀθήναι.
45. Τωμαδάκης, Ν.Β. (1965). Ὑμνογράφος. Σε *Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια*, 10 914-921.
46. Φυτράκης, Ἀ. (1957). *Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἡμῶν ποίησις κατὰ τὰς κυριωτέρας φάσεις αὐτῆς*, Ἀθήναι.
47. Χρήστου, Π. (1959). *Ἡ ὕμνογραφία τῆς ἀρχαϊκῆς ἐκκλησίας*, Θεσσαλονίκη.
48. Wellesz, E. (1980). *A History of Byzantine Music and Hymnography*, Oxford.